

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу

Права людини в сучасних умовах: гуманістичний та безпековий вимір

Матеріали круглого столу

з нагоди

Дня прав людини

6 грудня 2024 р.

ІРПІНЬ-2024

УДК 341.1/8

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Чернецька О. В., к. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету;

Лісова К. С., к. і. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Кононенко В. П., д. ю. н., доцент, професор кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Права людини в сучасних умовах: гуманістичний та безпековий вимір: матеріали круглого столу (6 грудня 2024 р.). м. Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. 95 с.

У збірнику матеріалів стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих та презентованих під час проведення круглого столу кафедрою міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту Державного податкового університету 6 грудня 2024 р.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права,
протокол №10 від 10 лютого 2025 р.*

Матеріали публікуються в авторській редакції.

З М І С Т

<i>Чернецька О.</i> Вступне слово.....	5
<i>Денисюк С.</i> Правові механізми захисту прав людини під час війни.....	7
<i>Лісова К.</i> Міжнародні стандарти захисту соціальних прав: виклики та перспективи реалізації в Україні в умовах війни.....	11
<i>Анісімова М.</i> Забезпечення прав людини в Україні: стандарти ЄКПЛ та реалії воєнного сьогодення.....	20
<i>Фокін Я.</i> Імплементация європейських стандартів у правове поле України: реформи, виклики та перспективи.....	28
<i>Капітаненко Н.</i> Обмеження інформаційних прав в умовах воєнного стану: міжнародна та національні стандарти.....	32
<i>Кононенко В., Сирко Д.</i> Становлення принципу поваги прав людини в Європі.....	37
<i>Карпенко Р.</i> Особисті немайнові права через призму українського законодавства.....	40
<i>Ємельянов В.</i> Захист прокурором суспільного інтересу.....	42
<i>Голопана В.</i> Захист прав людини в Україні в умовах збройного конфлікту та євроінтеграційного курсу.....	45
<i>Ковіненко О., Карпенко Р.</i> Проблеми державної реєстрації речових прав під час воєнного стану та захист прав громадян.....	52
<i>Бєляєва В., Денисюк С.</i> Поняття міжнародної колективної безпеки.....	55
<i>Бинюк Н., Скрипець В.</i> Реформування системи правосуддя України відповідно до стандартів ЄС: досягнення та виклики.....	60
<i>Місяченко А.</i> Роль адаптації законодавства України до стандартів ЄС у забезпеченні верховенства права.....	65
<i>Когадько В.</i> Вплив міжнародного гуманітарного права на забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів: український контекст.....	68
<i>Гарнаженко В.</i> Межі допустимості обмежень прав людини у воєнний час.....	71

Стопа А. Реалізація права на захист персональних даних: європейський досвід.....	75
Тонконог А. Доступ до публічної інформації: досвід країн ЄС та міжнародні практики.....	80
Ромененко К., Рихліцька С. Верховенство права в умовах глобалізації.....	84
Чернець В. Забезпечення верховенства права та поваги до прав людини як мета співробітництва в сфері юстиції, свободи та безпеки за угодою про асоціацію.....	89

Олена ЧЕРНЕЦЬКА,
к. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного
права та права Європейського Союзу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет

ВСТУПНЕ СЛОВО

Права людини, які ґрунтуються на свободі та рівності можливостей, самоідентичності, соціальній захищеності та юридичних механізмах забезпечення і гарантування, є основою збалансованого розвитку індивіда, суспільства, держави. В країнах з розвиненими демократіями права людини та механізми їх реалізації і захисту постійно перебувають в центрі уваги політиків, соціологів, експертів, правозахисних організацій, а також є об'єктом наукових досліджень.

Сучасні конституції держав світу, закріплюючи правовий статус особи, ґрунтуються на здобутках міжнародного права в сфері прав і свобод людини і громадянина, що власне, є цілком закономірним та об'єктивним, оскільки міжнародне право як особлива нормативна система виробила основоположні нормативно-правові акти та механізми в сфері прав людини. До таких слід віднести, Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), які й стали цивілізаційним надбанням світової спільноти ХХ століття.

Саме після вироблення міжнародних стандартів в сфері прав людини, в конституціях держав світу були закріплені фундаментальні принципи прав людини, зокрема принцип гуманізму, справедливості, поваги та гарантування прав і свобод людини, рівноправності, невідчужуваності та приналежності їх від народження тощо.

Слід зауважити, що на початку ХХІ ст. сучасне міжнародне право як право міжнародного співробітництва та співіснування спіткнулося із

проблемами та викликами, які людство має подолати та вирішити. Як зазначав, Задорожній О. у ХХІ ст. світ стикається з цілим комплексом нових складних проблем, серед яких: бідність, збройні конфлікти, тероризм, погіршення стану навколишнього середовища, тощо. Вирішення цих проблем диктує необхідність створення світового порядку, що спирається на високий рівень співпраці в ім'я забезпечення національних та інтернаціональних інтересів держав.

Варто наголосити на тому, що для України як учасниці міжнародних договорів універсального та регіонального характеру в сфері прав людини, проблеми забезпечення основоположних прав людини, серед яких особливе місце посідає право на життя, честь, гідність, свободу та особисту недоторканість стали над актуальними.

Бажаю всім учасникам круглого столу конструктивного обговорення нагальних питань у сфері прав людини.

Світлана ДЕНИСЮК,
доктор політичних наук, професор,
Державний податковий університет

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Російсько-українська війна назавжди змінила життя українського суспільства, яке в котре змушене боротися за свою незалежність, суверенітет та самостійність. Збройна агресія Російською Федерацією (РФ) завдала чималої шкоди розвитку України та її інституціям, а головне – населенню України. Тому дослідження та аналіз національних та міжнародних механізмів захисту прав людини під час війни є вельми актуальним.

Знехтуючи нормами міжнародного права, РФ фізично знищує населення України, руйнує інфраструктурні й житлові об'єкти на території України, тим самим порушуючи права, свободи та інтереси людини, які гарантовані їм нормами національного та міжнародного права [1]. Наявність загрози національній безпеці обумовило введення 24 лютого 2022 р. Указом Президента України № 64/2022 воєнного стану на всій території України з метою спрямування діяльності органів системи охорони та оборони України на оборонний характер з метою відсічі агресивних дій Російської Федерації [2].

Запровадження воєнного стану призвело до специфічних обмежень для життєдіяльності українців, які, звісно, у жодному разі не скасовує такі безумовні права, як: рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність їх перед законом; заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства; невід'ємне право на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність тощо.

Найчастіше в умовах війни беззахисним стає основне право людини – право на життя. Відбуваються вбивства, завдання тілесних ушкоджень,

викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування, гвалтування та інші форми насильства. Звісно, що це пряме порушення права людини на життя, на гідність та недоторканність.

Однак система захисту прав людини під час війни містить правові заходи, встановлені нормами національного та міжнародного права. Загальновідомими формами захисту прав, свобод та інтересів людини є: захист органами публічної влади (адміністративна форма); захист громадськими організаціями (громадська форма); самозахист; конституційне право на звернення; діяльність органів прокуратури; діяльність системи органів внутрішніх справ; судовий захист та контроль тощо.

Міжнародні форми й способи захисту прав людини під час війни містяться у нормах міжнародного гуманітарного права [3, с. 287]. Основою формування сучасного міжнародного гуманітарного права є взаємодія гаазького та женецького прав. Гаазьке право, або право війни регламентує права та обов'язки воюючих сторін під час проведення військових операцій та обмежує вибір засобів спричинення шкоди.

Основа сучасного Женецького права складають чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.: 1) Конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях; 2) Конвенція про покращення участі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; 3) Конвенція про поводження з військовополоненими; 4) Конвенція про захист цивільного населення під час війни і Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 р.: Додатковий протокол I до Женецьких конвенцій від 12 серпня 1949 р. стосовно захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, Додатковий протокол II до Женецьких конвенцій від 12 серпня 1949 р. стосовно захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру і Додатковий протокол III до Женецьких конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми від 08 грудня 2005 р. Всі чотири Женецьких конвенції ратифіковані Україною 03.07.54 р. із застереженнями, які пізніше були зняті; Додаткові протоколи I II, ратифіковані

18.08.89 р., а Протокол III – 22.10.2009 р. Дотримання цих нормативно-правових актів є обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного характеру (за участю двох чи більше держав) або неміжнародного характеру (в межах однієї держави) [4, с. 128–129].

Отже, захист прав людини під час війни в Україні здійснюється через національні та міжнародні правові механізми. Основними інструментами є національне законодавство, судова система, спеціалізовані органи, а також звернення до міжнародних судових і правозахисних інституцій. До міжнародних механізмів захисту прав людини відносять: Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Міжнародний кримінальний суд (МКС), ООН, Рада ООН з прав людини, спеціальні доповідачі ООН можуть розслідувати окремі випадки порушень прав, ОБСЄ, міжнародні гуманітарні організації (Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Amnesty International та Human Rights Watch.

Механізмами компенсації та відшкодування збитків є такі. Наприклад, українці можуть звертатися до держави для отримання компенсацій за зруйноване житло та майно. Також діють спеціальні державні програми підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Існує можливість звернення до міжнародних фондів та програм допомоги. також громадяни можуть звернутись до міжнародних трибуналів. Україна ініціює створення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності вищого керівництва РФ за злочин агресії.

Захист прав українців під час війни стикається з численними проблемами через масштабність бойових дій, окупацію територій, руйнування інфраструктури та труднощі з доступом до правосуддя. такі головні проблеми можна поділити на три групи: правові, практичні та організаційні. Це, у першу чергу, обмеження прав людини через воєнний стан. В умовах воєнного стану допускається обмеження наприклад, свободи пересування, права на мирні зібрання та право на інформацію. Баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини залишається нині надскладним завданням.

Недостатнє законодавче регулювання виявляється у відсутності чітких механізмів компенсації за зруйноване майно. Далеко не всі правові норми адаптовані до умов воєнного стану, що ускладнює реалізацію прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалих. Також важливим питанням є відсутність доступу до правосуддя на окупованих територіях. Українські суди не можуть діяти на тимчасово окупованих територіях.

Покращення захисту прав українців під час війни вимагає комплексного підходу, що включає як внутрішні реформи, так і міжнародну підтримку. Крім того, важливим є створення мобільних груп з надання правової допомоги та розширення програм державної безоплатної правової допомоги.

Список використаних джерел

1. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2023. С. 323-327.
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/74>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 20.11.2024)
3. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. №4(22). 2022. С. 280–291.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381> (дата звернення: 27.11.2024).

Катерина ЛІСОВА,
к. і. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу,
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зі стрімким розвитком людства, глобалізацією та технологічним прогресом регулювання, гарантія та захист прав людини більше не є привілеєм однієї країни, а стали відповідальністю міжнародної спільноти в цілому. З кожним роком приймається все більше міжнародно-правових документів, які регулюють права і свободи людини. Це міжнародно-правові акти, які визначають стандарти, які є універсальними показниками дотримання прав людини і повинні дотримуватися в усіх країнах світу.

Становлення держави як соціальної зумовило необхідність створення міжнародних стандартів та механізмів регулювання, гарантування, забезпечення та захисту соціальних прав людини.

Міжнародні стандарти у сфері соціальних прав набувають особливого значення для України в умовах збройного вторгнення РФ. У воєнний час питання забезпечення та захисту соціальних прав громадян постає як ніколи гостро. Українському народу довелося зіткнутися з руйнуванням інфраструктури, втратою житла, автомобілів, роботи та основних засобів до існування. Багато людей покинули країну. Кількість внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю продовжує зростати.

Існуючі соціальні загрози в Україні включають високий рівень бідності, неефективну державну політику зміцнення трудових прав громадян, кризу в системі охорони здоров'я, загострення демографічної кризи, а також потребу в соціальному захисті громадян у багатьох відношеннях освітніх стандартів, державні органи повинні розробляти, підтримувати та приймати міжнародні соціально-правові стандарти.

Говорячи про стандарти соціальних прав, термін «міжнародні стандарти» слід розуміти як загальні правила та вимоги щодо нормативної бази та практики, а також як певні встановлені рівні права, нижче яких держави не повинні опускатися.

Ключовими характеристиками міжнародних стандартів прав людини є: передбачуваність та відповідність міжнародним правовим інструментам. Правила та положення піддаються повторному використанню підриває реалізацію та захист прав людини; Він є загальнообов'язковим для всіх країн, які його офіційно визнають.

Багато вчених по-різному визначають термін «соціальні права». Озираючись на історію соціальних прав, ми бачимо, що соціальні права належать до другого покоління прав людини. Це покоління прав виникло в результаті боротьби за підвищення рівня життя, економічного і культурного рівня людей. Соціальні права виникли як відповідь на Першу та Другу світові війни, коли виникла необхідність задоволення соціальних потреб людей. Права людини другого покоління спрямовані на зменшення конфліктів і відносин між різними групами населення. Починаючи з ХХІ століття, все більше країн почали закріплювати соціальні права людини на національному рівні та перетворюватися на держави добробуту. Зміцнення статусу держави як соціальної закріплено в конституціях багатьох країн. Наприклад, Конституція України визначає, що країна є соціальною державою, визнаються соціальні права людини, сприяє їх забезпеченню та реалізації [7, С. 37].

Під терміном «соціальні права» розуміють сукупність прав і норм, які визначають, встановлюють і регулюють умови життя людей, визнаних міжнародним співтовариством оптимальними і необхідними для розвитку особистості, і є самостійними соціальними правами територій, груп і цілих суспільств.

Соціальні права рівні та необхідні для всіх і мають бути гарантовані всім. Ці права є основою для гідного життя людей. Справедливий і рівний доступ до соціальних прав і реалізація ними для всіх громадян мають бути

забезпечені через ефективні механізми та державні інституції, які гарантують і захищають ці права.

Право на працю, право на охорону здоров'я з незалежних від інших осіб на забезпечення житлом у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника або безробіття. Наприклад, право дитини на освіту, якщо вона втратила сироту. Проте з кожним роком існуючі соціальні права розвиваються та з'являються нові права, такі як право на туризм як форму відпочинку [7, С.35].

Таким чином, міжнародні соціальні стандарти розробляються на основі взаємної згоди між державами щодо створення економічного, політичного, соціального, культурного та правового середовища, що сприяє розвитку народів. Це впорядкована система універсальних міжнародних норм і принципів [4, С.447].

Становлення соціальних прав та розвиток механізмів і стандартів їх реалізації, гарантування та захисту зумовлені насамперед такими факторами: Міжнародне визнання та декларація важливості та необхідності соціальних прав. Значення соціальних прав у розбудові та розбудові демократичної правової держави. Встановити принципи та статус соціальної держави, яка зобов'язана поважати та захищати права людини. Гармонізація національних і міжнародних стандартів захисту прав людини.

Крім того, принципи, що лежать в основі належного дотримання та гарантування соціальних прав людини, а саме рівні можливості та свобода від дискримінації, мають бути дотримані принципи соціального захисту; уникнення всіх форм дитячої та примусової праці. Принцип справедливої винагороди за працю.

Міжнародні стандарти регулювання, гарантування та захисту соціальних прав людини викладені в міжнародному та регіональному законодавстві. До них відносяться, наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Декларація прав дитини 1959 р., Європейська соціальна хартія,

переглянута в 1996 р., економічна, соціальна та до них відноситься Міжнародний пакт про економічні та соціальні права. Культурні права 1966 р., Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1981 р., Конвенція про права дитини 1989 р., Хартія Співтовариства про основні соціальні права трудящих 1989 р., Хартія основоположних прав Європейського Союзу 2000, договорів Міжнародної організації праці тощо [11, С.243].

У ст. 2 Загальної декларації прав людини містить положення, що виражає основні ідеї та принципи права соціального забезпечення. По-перше, соціальні права притаманні всім людям, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних чи інших поглядів, національного чи соціального походження, матеріального становища, класу чи іншого статусу. У ст. 22 Декларація підтверджує, що кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення та користуватися, шляхом національних зусиль, міжнародним співробітництвом і здійсненням рівних прав, економічними, соціальними та культурними правами, які є необхідними для неї. У ній зазначено, що ООН має право це усвідомлювати. Забезпечити вільний розвиток гідності та особистості, враховуючи структуру та ресурси країни. Всі держави. Загальність соціального забезпечення є абсолютною і не може бути обмежена національним законодавством. Це означає, що певні категорії громадян не можуть бути позбавлені соціального захисту через нормативні дії. Безробіття, хвороба, інвалідність, вдовство, старість, материнство та дитинство в Декларації перераховані як основні ситуації, за яких особа має право на соціальне забезпечення та соціальний захист.

Розділ 1 Столова ложка 25 говорить, що кожна людина має право на рівень життя, необхідний для здоров'я і щастя її самої та її сім'ї. Стаття 23 (3) зазначає, що кожен, хто працює, має право на справедливу та прийнятну винагороду, що забезпечує гідне людської гідності існування для нього самого та його сім'ї, а також, у разі необхідності, на інші форми соціального

забезпечення компенсується страховкою. Це означає, що розроблено теоретичну основу для визначення рівнів виживання. До найбільш вразливих груп населення Декларація відносить сім'ї, дітей та жінок з малолітніми дітьми. Для їх захисту міжнародні конвенції стверджують, що сім'я є природною і основною осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави, а материнство і дитинство мають право на особливу турботу і підтримку, згідно п.3 ст. 16, п. 2 ст. 25, Декларації [3].

Одним із найважливіших правових інструментів, що регулюють права людини, особливо соціальні, є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Конвенція підтверджує те, що права людини є універсальними, неподільними та недискримінаційними. Хоча Конвенція не містить повного переліку соціальних прав, вона містить статтю 4, яка забороняє рабство та примусову працю, і статтю 5, яка передбачає право створювати профспілки та вступати до них для захисту прав, механізмів і норм. Він також містить статтю 11, яка це передбачає. Для їх захисту [5].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. та ратифікований Українською РСР 19 жовтня 1973 р.).

Пакт приділяє велику увагу правам людини у сфері національного соціального забезпечення і не тільки підтверджує права, раніше проголошені в Загальній декларації прав людини. Відповідно до статті 9 Пакту держави, які його підписали, визнавали право всіх людей на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. У ст. 11 Пакту зазначає, що держави визнають право кожного на достатній життєвий рівень, а також на постійне поліпшення умов життя для себе та своєї сім'ї, і що держави вживають заходів для сприяння реалізації цього права передбачає, що він буде: Безпечний. Крім того, країни визнають право кожного на свободу від голоду. Стаття 10 Пакту передбачає, що дитина, народжена внаслідок народження, має бути захищена відповідним періодом оплачуваної відпустки або відпустки з відповідним соціальним забезпеченням [8].

Європейська соціальна хартія (переглянута) передбачає право на соціальне забезпечення (стаття 12), право на соціальну медичну допомогу (стаття 13), право на послуги соціального забезпечення (стаття 14) і право на соціальне забезпечення (стаття 15). Конституція гарантує такі права, як право на свободу слова та право на свободу слова (стаття 15). Безпека (стаття 14). Охорона материнства працюючих жінок (ст.8), право на соціальний, правовий та економічний захист сім'ї (ст. 10) Діти та молодь мають право на соціальний, правовий та економічний захист (стаття 16) і право на захист від бідності та соціального відчуження (стаття 17) [2].

Декларація прав дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 року) встановлює основні права та свободи, які мають діти, зокрема у сфері соціального забезпечення. Соціальні норми базуються на таких принципах: Законом та іншими засобами забезпечуються особливий захист, можливості та сприятливі умови, які дозволяють їм досягти здорового та нормального фізичного, розумового, морального, духовного та соціального розвитку. В умовах свободи та гідності. Декларація гарантує переваги соціального забезпечення для дітей, враховує потреби їхнього здорового росту та розвитку, а також передбачає особливу турботу та захист, які мають надаватися як дітям, так і їхнім матерям, у тому числі належне до та після народження. Це передбачає: Діти мають право на належне харчування, житло, розваги та медичний догляд. Кожна дитина з фізичними, психічними чи соціальними вадами має право на освіту та догляд, що відповідають їй чи її особливому стану. Суспільство та органи державної влади зобов'язані приділяти особливу увагу дітям, які не мають сім'ї та не мають належних засобів до існування. Багатодітним сім'ям надається державна чи інша допомога на виховання дітей. Діти мають право на освіту, яка має бути безкоштовною та обов'язковою, принаймні в початковій школі. У будь-якому випадку захист і допомогу першими мають отримати діти [1].

З початком широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України постали нові виклики щодо гарантування та забезпечення таких соціальних прав:

- право на належне медичне обслуговування внутрішньо переміщених осіб, військовополонених, поранених і цивільних осіб уздовж лінії зіткнення та на тимчасово окупованих територіях. Війна ще більше ускладнює ситуацію з точки зору достатньої кількості кваліфікованого персоналу, сучасного медичного обладнання, організованого постачання ліків і доступу пацієнтів, які проживають у зонах збройних конфліктів.

- право на житло під час війни в Україні. Особливістю будь-якої війни є масове руйнування та пошкодження, в тому числі цивільного житла, що призводить до втрати/пошкодження будинків для значної частини населення. Мільйони людей залишилися без даху над головою. Зрозуміло, що виділених коштів явно недостатньо для оперативного ремонту навіть частково пошкоджених квартир і будинків. Таким чином, забезпечення житлом постраждалих буде одним із ключових завдань, з якими стикається український уряд, як у короткостроковій перспективі, так і в післявоєнний період. Згідно з міжнародними стандартами прав людини, держави-учасниці повинні гарантувати право на житло для всіх людей. Під час війни розвиток і реалізація цього права є особливо важливою для різноманітних уразливих верств населення, включно з малозабезпеченими, безробітними, батьками-одиначками, молоддю та особами з обмеженими можливостями, включаючи психічно хворих. Особи та сім'ї, які страждають від ізоляції та бідності.

- право на соціальне забезпечення ветеранів та сімей загиблих воїнів. Більшість ветеранів російсько-української війни – це молоді люди працездатного віку, які потребують державної підтримки для реалізації свого потенціалу та забезпечення благополуччя свого та своїх родин. Проблеми забезпечення прав багатьох громадян на соціальне забезпечення значно ускладнилися втратою годувальників, зокрема дітей-сиріт та інвалідів.

Таким чином, міжнародне співтовариство розробило універсальні та регіональні механізми та стандарти для регулювання, забезпечення та захисту соціальних прав людини. Усі країни світу, включно з Україною, повинні забезпечити захист відповідних прав, незалежно від економічних чи інших обставин країни.

Слід зазначити, що створення належних умов для реалізації цих прав не обмежується мирним часом, а залишається першочерговим завданням держави навіть у воєнний час. Звичайно, під час війни держава не може гарантувати здійснення всіх соціальних прав, визнаних у мирний час, але вона зобов'язана поважати зобов'язання, що випливають з Конвенцій ООН та Європейської соціальної хартії. Зокрема, країни-члени роблять внески до бюджету для виконання своїх зобов'язань щодо забезпечення належного соціального забезпечення (стаття 12 Європейської соціальної хартії) та соціальної та медичної допомоги для найбільш знедолених (стаття 13 Європейської соціальної хартії). Кошти для заміщення доходу та інша допомога та допомога особам і сім'ям, які постраждали від війни [2].

Першочерговим завданням України як соціально-правової держави є адаптація системи соціального забезпечення таким чином, щоб ресурси були належним чином розподілені між групами громадян, які найбільше потребують допомоги. Водночас реалізація соціальних прав не повинна бути надто складною, бюрократичною чи ексклюзивною.

Міжнародні стандарти регулювання та гарантування соціальних прав є важливими, і справедливо відзначити, що для гарантування цієї категорії прав застосовуються високі стандарти. Подальше вивчення міжнародних стандартів соціальних прав є необхідним для всебічної розробки механізмів гарантування та захисту таких прав, а також для створення умов для впровадження стандартів реалізації соціальних прав у національне законодавство та сприяння імплементації міжнародних стандартів соціальної має бути спрямована на покращення реалізації Вітчизняне право.

Список використаних джерел

1. Декларація прав дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення: 18.11.2024);
2. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 15.11.2024);
3. Загальна Декларація прав людини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 18.11.2024);
4. Запара С.І. До питань про сутність соціального міжнародного стандарту. *Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: тези доп. та наук. повідом. учасн. III Міжнарод. наук.- практ. конфер./ за ред. В.В. Жернакова.- Х.: Кросроуд, 2011. – С. 447-450;*
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.11.2024);
6. Конвенція про права дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 18.11.2024).
7. Корнієнко П.С. Соціальні права людини в Україні: міжнародні стандарти, сучасний стан і перспективи розвитку. *Альманах права.* 2023. Вип. 14. С. 34-45;
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 18.11.2024);

9. Юшко А., Швець Н. Міжнародні соціальні стандарти: підручник. Електронне видання / за загальною редакцією В. В. Жернакова. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2013. С.56-90;
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 18.11.2024);
11. Шумило М.М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту. *Університетські наукові записки*. №3 (43). 2012 – С. 243-250;

Марина АНІСІМОВА,
кандидат історичних наук,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАНДАРТИ ЄКПЛ ТА РЕАЛІЇ ВОЄННОГО СЬОГОДЕННЯ

Життя в сучасному світі супроводжується, на жаль, безліччю збройних зіткнень. Це повною мірою стосується як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Україна з 2014 року вимушено опинилася у статусі сторони одного з найскладніших з точки зору кваліфікації і найважчих за своїми наслідками сучасних міжнародних збройних конфліктів. Особливо критичною ситуація його розвитку стала з 22 лютого 2024 року – моменту початку повномасштабної війни РФ та вторгнення її армії на суверенну територію нашої держави. Це обумовлено тим, що проблема застосування сили в міжнародному праві (далі в тексті – МП) безпосередньо й найтісніше пов'язана з необхідністю належного захисту цивільного населення, бо саме забезпечення його прав в світлі принципу гуманності, вимагає від держав

практики розширення надання гарантій фізичним особам, як існуючими національно–, так і міжнародно–правовими механізмами. Особливої актуальності зазначене питання набуває в умовах гібридної війни.

З урахуванням цього закономірним є підвищений інтерес дослідників до проблематики забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Серед проблематики, що активно вивчається науковцями різних галузей правознавства в теперішній час, безумовним лідером є теми забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану та правомірності їх обмежень. Їх розробляли такі відомі юристи, як: Лазарєв В., Малиновська Т., Маєтний М., Мельник Р., Осинська О., Проць І., Савчин М., Скрипнюк О., Слінько Т., Сидорець Б., Ткаченко Є., Фігель Ю., Шаповал В, Шевчук С. та багато інших.

Конституція України у відповідності до міжнародних зобов'язань нашої держави гарантує захист прав та основних свобод своїх громадян у самій державі та за її межами за будь-яких обставин (внутрішньополітичних, соціально-економічних та інших). Реалізація цих конституційних норм під час тривалого і жорсткого збройного протистояння агресору є однією з тих необхідних умов, що забезпечить перемогу в гібридній війні та відновлення територіальної цілісності нашої держави, бо досягти цієї кінцевої мети суто військовими засобами не можна. Для цього потрібна також виважена цілеспрямована державна політика, яка консолідує українське суспільство за допомогою дієвого нормативно-правового забезпечення рівних прав і свобод усіх громадян, незалежно від їх статусу, етнічного походження, електоральних уподобань, місця проживання, мови спілкування та інших чинників. З огляду на це, варто проаналізувати норми чинного законодавства України, щоб з'ясувати, чи наявні в ньому потрібні правові інструменти, в якому стані вони перебувають і наскільки ефективно використовуються.

Аналіз норм поточного українського законодавства, що забезпечує громадянам держави та особам, які перебувають під її юрисдикцією, захист прав і основних свобод, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини (1950р.)(далі в тексті – ЄКПЛ) [1], свідчить, що стосовно різних

категорій осіб він врегульований не однаково. Достатньо детально це унормовано для комбатантів – військовослужбовців та працівників, утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України ще з 2014 року під час подій на сході України[2]. А от щодо решти – цивільного населення, серед якого багато різних категорій (соціальних груп), поява яких пов'язана з початком повномасштабного агресивного вторгнення РФ на Україну, які теж потребують додаткової уваги від держави, її захисту і підтримки, – питання ще залишається відкритим*.

Як при веденні традиційної війни, так тим більше в умовах гібридних збройних конфліктів, населення потерпає від порушення основних прав людини і громадянина. В таких умовах існує не лише постійна загроза життю, здоров'ю і майну, а порушується нормальний порядок життя людей, що опинилися в районі активних бойових дій, вони зіштовхуються з ланцюгом додаткових проблем і непритаманних мирному часу обов'язків. В першу чергу і найсуттєвіше збройний конфлікт позначається на безпеці жінок, дітей, літніх людей і людей з обмеженими фізичними можливостями. Обставини змушують їх змінити своє місце проживання, яке стало занадто небезпечним. Ті, кому не вдалося це зробити, стають жертвами не лише насилля, а й гендерної дискримінації, що використовуються як засоби ведення війни**.

В зазначених умовах постає питання – які зусилля прикладає влада стосовно виконання міжнародних зобов'язань України щодо захисту прав людини, передбачених ЄКПЛ і обумовлених її членством в РЄ та обов'язками перед ЄС, зафіксованими в Угоді про асоціацію[3] в контексті її євроінтеграційних планів?

І тут важливо розуміти, що специфіка ситуації, яка склалася в нинішніх умовах, вимагає від влади диференційованого підходу, роботи на трьох рівнях одночасно: 1) дбати (наскільки це можливо) про захист своїх громадян, що перебувають на тимчасово окупованій території держави; 2) забезпечувати права і основні свободи населення на підконтрольній державі території та 3)

піклуватися про своїх громадян, які належать до найбільш вразливих категорій осіб, вимушено виїхали за кордон і зараз перебувають на чужині.

Безумовно, найбільш складно виконати це завдання стосовно першої з названих груп, бо Україна не має можливості повністю гарантувати дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях. Але це не повинно бути приводом для того, щоб взагалі «умити руки» та залишити цих громадян сам на сам зі своїми проблемами.

Базовий механізм турботи про своїх вимушених мігрантів передбачений загальними правилами, що діють в межах інституту громадянства. Проте специфіка ситуації і кратне збільшення чисельності громадян України, що опинилися за кордоном, також вимагають не стандартних рішень від держави, яка попри всі проблеми воєнного часу має з належною гнучкістю переналаштувати роботу своїх дипломатичних установ, щоб відповідаючи на виклики часу, гарантувати дотримання й захист прав і свобод своїх громадян на рівні задекларованих у законодавстві високих євростандартів***.

На підконтрольній державі території права осіб мають забезпечуватися, зокрема шляхом впровадження спеціальних тимчасових правових механізмів. Такі механізми, зокрема, передбачені в кількох ключових нормативно-правових актах, а саме: в декількох законах – "Про правовий режим воєнного стану"[4], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5], «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон України «Про компенсацію...»)[6]тощо; в декількох підзаконних актах – Указах Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»[7], «Про Національну стратегію у сфері прав людини»[8], Постановах КМУ – «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків,

завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»[9], «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»[10]. Зрозуміло, що цей перелік з урахуванням того, що війна триває, є лише початком довгого ланцюга НПА, який не буде мати кінця принаймні до моменту остаточного закінчення війни.

Однак варто зауважити, що вже сьогодні очевидна недосконалість, неузгодженість прийнятих правових актів, результатом якої є незабезпечення рівності прав громадян. Зокрема, згаданий вище закон «Про компенсацію...» визначає правила надання компенсації за об'єкти нерухомого майна, які були пошкоджені або зруйновані після 24 лютого 2022 року. А питання отримання компенсації у будь-якій формі постраждалими у попередній період, що переїхали в інші міста та регіони, він не торкається, хоч воно й надалі залишається актуальним. Це означає, що такі обмеження в часі, встановлені законом, не забезпечують рівності прав постраждалих громадян, оскільки законодавством України датою початку російської агресії проти України визначено 19 лютого 2014 року.

Щоправда маємо визнати: Кабінет Міністрів України зробив спробу знівелювати цю правову колізію й відновити справедливість, бо у Порядку подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, затвердженого постановою від 26.03.2022 № 380[10], передбачив можливість подання зазначеного інформаційного повідомлення і тими особами, чиє нерухоме майно було зруйновано або пошкоджено до 24 лютого 2022 року. Але це не вирішило питання по суті, тобто не зрівняло їх у правах з тими, хто захищений законом «Про компенсацію...», тому що «Порядок подання...» стосується лише інформаційних повідомлень, а не компенсаційних виплат. І випадки таких правових колізій, на жаль, – непоодинокі.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що забезпечення та захист прав людини і основних свобод має бути фундаментом державної політики України не тільки в мирний час, але й у важкий воєнний період її випробувань на міцність, відданість європейським демократичним цінностям, що і забезпечить єдність всього українського суспільства в боротьбі за суверенітет, безпеку і в кінцевому рахунку велику перемогу, як основу щасливого майбутнього нашого народу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами).(Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України №3551-ХІІ від 22.10.1993. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

* До таких мирних (цивільних) громадян, які безпосередньо не є учасниками збройного конфлікту, але страждають внаслідок його бойових дій і не мають можливості захистити свої права, зокрема, належить населення, що проживає у зоні конфлікту, серед якого виокремлюють наступні групи: інваліди, які отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій; особи, що були поранення чи зазнали інших ушкоджень здоров'я у районах бойових дій, але не отримали інвалідність; члени сімей громадян, які загинули (зникли безвісти) або померли внаслідок поранення чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій; особи, що зазнали виключно матеріальних збитків, які виникли у районах бойових дій та внутрішньо переміщені особи.

** Такі засоби ведення війни використовувалися під час розвитку конфлікту в Боснії і Герцеговині у 1990-х роках, а також у практиці діяльності терористичної організації «Ісламська Держава», але арсенал

засобів, до яких вдаються військовики РФ на тимчасово окупованих територіях України, по жорстокості перевищує їх на порядок. Детальніше див.: Independent International Commission of Inquiry on Ukraine URL.: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/637/72/pdf/n2263772.pdf?OpenElement>;

Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні. URL.: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/a-hrc-55-66-auv-ua.pdf>

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

*** Маємо наголосити, що після 24.02.2024р. дипломатичні установи держави, виконуючи свої звичайні функції, також відчували додаткову напругу в роботі внаслідок суттєвого зростання навантаження на кожного співробітника. Це сталося не лише тому, що штат дипломатичних представництв не був розрахований на обслуговування такої кількості громадян (яка в деяких країнах–партнерах, наприклад у Польщі, обраховувалась навіть не сотнями тисяч, а мільйонами), а ще й тому, що нашвидкоруч прийняті рішення, наслідки яких не були належним чином прораховані, фактично призвели до колапсу в роботі дип.установ у перший тиждень після набуття чинності відповідних нормативних актів. Детальніше див.: Про внесення змін до пункту 11 Порядку реалізації експериментального проекту щодо оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами України, оформлення, обміну іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, посвідки на постійне проживання під час їх перебування за межами України. Постанова КМУ №443 від 23.04.24. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2024-%D0%BF#Text>; Нові правила видачі закордонних паспортів чоловікам за кордоном – постанова КМУ.

URL: https://buh.ligazakon.net/news/227253_nov-pravila-vidach-zakordonnikh-pasportv-cholovkam-za-kordonom--postanova-kmu

4. Про правовий режим воєнного стану. Закон України №389-VIII від 15.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України №1207–УП від 15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Закон України № 2923-IX від 23.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

7. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

8. Про Національну стратегію у сфері прав людини. Указ Президента України від 24.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Постанова КМУ №326 від 20.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

10. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України.

Ярослав ФОКІН,
кандидат юридичних наук,
Державний податковий університет

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВЕ ПОЛЕ УКРАЇНИ: РЕФОРМИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Попри триваючу агресію з боку Росії, Україна демонструє надзвичайну стійкість і відданість європейському курсу, який сприймається як стратегічний напрямок розвитку країни та невід’ємна частина її майбутнього. Європейська інтеграція для України — це не лише процес реформ у сфері економіки, соціального захисту, безпеки та демократії, але й символ стійкості та єдності з європейською спільнотою. Заявка на членство в ЄС, подана 28 лютого 2022 року, стала вагомим кроком у цьому напрямку. Після позитивної рекомендації Європейської комісії в листопаді 2023 року Європейська рада в грудні 2023 року ухвалила рішення про відкриття переговорів про вступ. Після виконання ключових рекомендацій Європейської Комісії Рада затвердила переговорні рамки в червні 2024 року, а перша міжурядова конференція, яка офіційно відкрила переговори, відбулася 25 червня 2024 року. На цьому тлі надзвичайно важливим є не лише гармонізація українського законодавства з правовими нормами ЄС, але й забезпечення дієвих правових механізмів, що сприятимуть інтеграції України в Європейський Союз навіть у складних умовах війни.

Європейська Комісія, у своєму звіті від 30 жовтня 2024 року, презентованому в межах Пакету розширення ЄС, надала оцінку прогресу країн-кандидатів, зокрема й України, у проведенні реформ та трансформацій. У документі відзначено досягнення України в секторальній інтеграції та поступовому доступі до внутрішнього ринку ЄС, що є важливими етапами на

шляху до повноправного членства. Окремо підкреслено, що Україна залишається відкритою демократичною державою, яка дотримується основних принципів, необхідних для подальшого просування переговорів. Висновки звіту свідчать про відповідність України всім критеріям, що дозволяє розпочати наступні етапи переговорів вже у 2025 році. Ці результати підтверджують поступальний рух України до євроінтеграції навіть в умовах складного військового часу [1].

Далі розглянемо питання реалізацію основних цінностей Європейського Союзу, зокрема забезпечення верховенства права, поваги до прав людини, ефективну роботу судової системи та боротьбу з корупцією, які є ключовими аспектами для євроінтеграції України.

Термін дії Стратегії України у розвитку правосуддя 2021–2023 років завершився. За підтримки Європейського Союзу триває підготовка нової стратегії, яка включає оптимізацію судової системи, цифровізацію, реформу Верховного Суду, вдосконалення процедур відбору суддів, адвокатури, юридичної освіти та забезпечення виконання судових рішень.

Оновлення Вищої ради правосуддя із залученням Ради з питань етики також проводиться у рамках стандартів ЄС.

Продовжується відбір суддів Конституційного Суду України (КСУ) із залученням Дорадчої групи експертів. Через недостатню кількість кандидатів, які відповідали встановленим критеріям, деякі конкурси були відновлені. У 2024 році, за прозорими процедурами, парламент у травні та з'їзд суддів у вересні призначили по одному новому судді КСУ.

Україна має ухвалити законодавчі зміни, що вдосконалять конституційну процедуру, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії 2021 року [2]. Це стане важливим кроком до підвищення ефективності та прозорості роботи Конституційного Суду.

Для підвищення підзвітності судової влади та зміцнення довіри громадськості Україна потребує також ухвалення законодавства, яке реформує систему декларування доброчесності суддів.

Адже наявний на даний час порядок не охоплює моніторинг способу життя суддів, зокрема суддів Конституційного Суду України (КСУ). Відповідно до пункту 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції №1079-IX [3], яким НАЗК ще у 2021 році було зобов'язане розробити окремі порядки для такого моніторингу та узгодити їх із Вищою радою правосуддя і Зборами суддів КСУ. Однак, на сьогодні ці порядки залишаються не затвердженими.

Кабмін, у співпраці з ЄС, затвердив план реформування правоохоронного сектору на 2023–2027 роки, який передбачає модернізацію прокуратури та юридичної освіти [4].

На виконання даного плану досягнуто певного прогресу у реформуванні юридичної освіти. Прийнято закон, що запроваджує індивідуальні напрями навчання, що створює умови для перегляду стандартів у сфері юридичної освіти. Підвищено вимоги до відбору студентів-юристів, а уряд розпочав процес поступового виведення закладів передвищої освіти із системи підготовки юристів [5].

Вперше проведено єдиний державний кваліфікаційний іспит для випускників юридичних спеціальностей, однак він не охоплював випускників навчальних закладів, підпорядкованих правоохоронним органам.

Наступні зміни стосуються антикорупційної стратегії. Вона наразі реалізується через Державну антикорупційну програму (ДАП) на 2023–2025 роки та відповідний план заходів. НАЗК має спеціальний підрозділ і запустило ІТ-систему для моніторингу впровадження ДАП. Однак процес реалізації відстає від затвердженого графіка [6].

Україні необхідно прискорити імплементацію ДАП і запровадити відповідні санкції за невиконання її положень. Водночас впровадженню стратегічних документів заважає нестача кваліфікованих кадрів і бюджетних ресурсів, що потребує додаткових коригувань.

Отже, Україна демонструє значний прогрес у секторальній інтеграції та

доступі до внутрішнього ринку ЄС, що створює можливість почати переговори про членство у 2025 році.

Водночас залишаються виклики: реформи у сферах верховенства права, судової системи, боротьби з корупцією та оновлення ключових інституцій. Антикорупційна програма реалізується із затримками, а судова реформа потребує ресурсів і узгодження зі стандартами ЄС.

Ефективна координація, ресурсна підтримка та політична воля є ключовими умовами успішної адаптації законодавства та інтеграції України до ЄС.

Список використаних джерел

1. Ukraine Report 2024. Luxembourg, 2024. 105 p.
URL: <https://me.gov.ua/view/26b46d87-bbab-4c21-bcba-d66ea4015493> (date of access: 01.12.2024).

2. On the draft law on constitutional procedure (draft law no.4533). Strasbourg, 2021. 15 p. URL: <https://rm.coe.int/opinion-constitutional-procedures/1680a1e084> (date of access: 01.12.2024).

3. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 15.12.2020 № 1079-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу: Закон України від 23.04.2024 № 3642-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

6. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 04.03.2023 № 220 : станом на 6 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

Наталія КАПІТАНЕНКО,
д. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ

Інформація як феномен цивілізації стала основою формування сучасного інформаційного суспільства. Кожна людина має право користуватися перевагами цього суспільства, реалізуючи свої права та свободи в інформаційній сфері. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх впровадження у життя сприяли виникненню, становленню й подальшому розвитку інституту інформаційних прав, а згодом й інформаційного права. Інформація слугує інструментом для реалізації прав і свобод людини. Водночас, у певних випадках можуть бути встановлені обмеження цих прав і свобод, зокрема й інформаційних, із визначенням їх меж та тривалості. Важливим для українського суспільства є визначення умов, змісту та цілей обмеження інформаційних прав відповідно до принципу верховенства права, враховуючи положення міжнародних та регіональних нормативних актів. В умовах воєнного стану для України актуальним є вивчення таких обмежень задля вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

Серед науковців, що займалися дослідженнями інформаційних прав,

слід назвати дослідження: І. Арістової, О. Баранова, І. Бачило, К. Белякова, В. Брижка, В. Бутузова, В. Воронкової, В. Гавловського, О. Гаврилова, Ю. Гелич, К. Калюжного, Р. Калюжного, Б. Кормича, Т. Костецької, О. Кохановської, В. Ліпкана, А. Марущака, О. Олійника, Є. Петрова, А. Тадеєва та інших.

Метою дослідження є встановлення умов, змісту та цілей обмеження інформаційних прав на основі аналізу міжнародних, регіональних та національних правових актів та наукових джерел.

Цивілізація, як соціальна система, що постійно розвивається і прагне гармонії, потребує збереження суспільного порядку. Для подальшого ефективного саморегулювання, її підсистеми та елементи мають дотримуватися правових норм, які є дієвим інструментом регулювання життя суспільства [1, с.9]. Встановлення умов, змісту та цілей обмеження інформаційних прав в умовах значної залежності сучасного суспільства від інформаційно-комунікаційних технологій є актуальним для суспільства і людини.

Аналіз основних положень Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.) [2], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) [3] надав можливість визначити, що обмеження прав та свобод, в тому числі й інформаційних, можливе лише в умовах війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації.

Обмеження інформаційних прав охоплює хронологічну, процедурну та предметну складову і має відповідати таким вимогам: 1) встановлюватися законом; 2) визначення строку обмеження прав; 3) зазначення цілі обмеження прав і застосування лише у відповідності до цілі; 4) пропорційність обмеження прав реальним загрозам в демократичному суспільстві; 5) застосування обмеження прав як необхідного, єдиного допустимого заходу для досягнення легітимної мети державою; 6) діяння в межах, необхідних для забезпечення громадського порядку. Також відповідно до положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.) та Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод (1950 р.) держава, яка вводить обмеження прав, має повідомити через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті чи Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття, та про час, коли такі заходи перестали застосовуватися і положення пакту/Конвенції поновлюються знову.

Вказані вище міжнародні та регіональні правові акти передбачають, що обмеження прав, зокрема інформаційних, можуть бути встановлені задля: поважання і репутації інших осіб; охорони державної безпеки, громадського порядку; охорони здоров'я чи моральності населення; захисту моралі, національної безпеки; захисту інтересів неповнолітніх або приватного життя сторін; територіальної цілісності або громадської безпеки; запобігання заворушенням чи злочинам; захисту репутації чи прав інших осіб; запобігання розголошенню конфіденційної інформації; підтримання авторитету і безсторонності суду.

Звертаючись до чинного законодавства України, зауважимо, що проблематику обмеження прав та свобод людини і громадянина регулює, передусім, Конституція України. Основний Закон визнає, що окремі обмеження конституційних прав та свобод можуть встановлюватися в умовах воєнного або надзвичайного стану та надає перелік статей прав та свобод, які не підлягають обмеженню (ст. 64). Вказаний перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. В умовах воєнного стану в Україні, введеного відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. [4] та Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [5], тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Відповідно, законодавчо визначено можливість обмеження, поряд з іншими правами, інформаційних прав – ст. ст. 31, 34, 38, 39 Основного Закону.

Крім того, згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного

стану» від 12 травня 2015 року [6] для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану дозволяється: забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів (п.8 ст.8); регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі (п.11 ст.8); у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку (п.12 ст.8); вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці (п.22 ст.8). Також у період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року щодо оприлюднення проектів актів та порядку складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності.

Конституція України передбачає, що обмеження інформаційних прав може бути встановлено щодо: 1) таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції - лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст.31); обмеження можуть застосовуватися не лише в умовах воєнного стану за рішенням суду; 2) права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань - обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони

здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст.34).

Вивчення чинного українського законодавства про обмеження інформаційних прав висвітлює проблеми правового, організаційного та процедурного характеру, які потребують вирішення: доопрацювання та узгодження понять, які використовуються у цій проблематиці; встановлення ступеня обмеження прав на законодавчому рівні з метою недопущення порушення прав людини та громадянина; чітке розмежування повноважень воєнних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; удосконалення процедури інформування міжнародних та регіональних інституцій про введення воєнного стану та причини цього, про межі відхилень від зобов'язань тощо.

Таким чином, норми міжнародних, регіональних та національних правових актів передбачають умови, зміст та цілі обмеження інформаційних прав, які мають бути обґрунтованими, тимчасовими, пропорційними та підконтрольними. Важливо зберігати баланс між обмеженням інформаційних прав та забезпеченням безпеки людини, суспільства і держави. Українське законодавство щодо обмеження інформаційних прав має базуватися на положеннях міжнародних та регіональних договорів, які є частиною національного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Капітаненко Н. П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: стан, проблеми, перспективи : монографія / Н. П. Капітаненко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 412 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 28.11.2024).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, затверджена Радою Європи 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.11.2024).
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 28.11.2024).
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 28.11.2024).
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.11.2024).

Валерій КОНОНЕНКО,
д. ю. н., доцент, професор кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
асоційований член Центру конституціоналізму та прав людини
Європейського гуманітарного університету (м. Вільнюс, Литва)
Дмитро СІРКО,
аспірант кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет

СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОВАГИ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПІ

Підтримка національної безпеки є одним із найважливіших пріоритетів для кожної держави, адже вона безпосередньо гарантує її суверенітет, незалежність та територіальну цілісність [1, с. 259]. Водночас ця категорія тісно пов'язана з принципом захисту прав людини.

На офіційному сайті ОБСЄ зазначено: "Повага до прав людини та основних свобод є ключовим елементом всеосяжної концепції безпеки" [2].

У сучасному світі проблема прав людини вийшла за межі національного рівня і набула міжнародного значення. Пріоритетність прав людини закріплена в універсальних і регіональних європейських правових актах.

Першим документом, що проголосив права людини, вважається англійська Велика Хартія Вільностей, яка захищала особу від свавілля чиновників та незаконних поборів [3]. Подальший розвиток захист прав людини отримав в Акті про краще забезпечення свободи підданого та запобігання ув'язненням за морями 1679 р. (Habeas Corpus Amendment Act) [4]. У 1689 р. в Англії було прийнято Білль про права (The Bill of Rights), який обмежив повноваження королівської влади; документ забороняв надмірні судові застави, накладення великих штрафів та жорстоких і незвичних покарань [5].

Акт про подальше обмеження Корони та краще забезпечення прав і свобод підданих (Act of Settlement, 1701 р.) визнав закони Англії природженими правами її народу [6].

Французька революція 1789 р. проголосила принципи рівності, братерства та справедливості, що лягли в основу нового суспільства. Ці ідеї були відображені в Декларації прав людини та громадянина, яка втілила гуманістичні ідеї епохи Просвітництва: свободу, рівність, народний суверенітет, суспільний договір, авторитет закону та права людини [7]. Надалі ці цінності стали частиною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. і Європейської хартії з основних прав 2000 р. [8]. У юридичній науці було розроблено різні концепції прав і свобод людини та громадянина: природне право, позитивізм, соціалізм, теологія, універсальна концепція співпраці держав у сфері прав і свобод людини тощо [9, с. 132-133].

Історія захисту прав людини в Україні розпочалася зі збірника законів «Руська Правда», оприлюдненого Ярославом Мудрим, а також міжнародних договорів і юридичних актів Київської Русі. «Руська Правда» була першим писемним кодексом судових норм Стародавньої Русі-України, який об'єднував цивільне та кримінальне право, а також судочинство того періоду (XI-XII ст.) [10].

Список використаних джерел

1. Кононенко В.П, Новікова Л.В., Пущаєнко О.С. Приєднання до НАТО – гарантія забезпечення національної безпеки України. Стан та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. № 68. С. 259-264.
2. Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе. URL: <https://www.osce.org/ru/human-rights> (дата звернення: 18.02.2023).
4. Magna Carta, 1215. UK Parliament. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/magnacarta/> (дата звернення: 18.02.2023).
5. Habeas Corpus Amendment Act – 1679. The British Library. URL: <https://www.bl.uk/learning/timeline/item104236.html> (дата звернення: 18.02.2023).
6. Bill of Rights, 1689. UK Parliament. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections1/collections-glorious-revolution/billofrights/> (дата звернення: 18.02.2023).
7. Act of Settlement, 1701. UK Parliament. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/parliamentaryauthority/revolution/collections1/parliamentary-collections/act-of-settlement/> (дата звернення: 18.02.2023).

8. Declaration of the Rights of Man – 1789. Avalon Project. URL: https://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp (дата звернення: 18.02.2023).
9. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 18.02.2023).
10. Літошко В., Мкртчян К. Теоретико-правові засади прав і свобод людини в контексті європейських цінностей. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 131-136.
11. Ястребов О. «Русская Правда»: первый кодекс законов на Руси. *День*. №148, (2004). URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraina-incognita/russkaya-pravda-pervyyu-kodeks-zakonov-na-rusi> (дата звернення: 18.02.2023).

Роман КАРПЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Питання врегулювання особистих немайнових прав займає у цивілістиці одне із центральних місць. Реальне забезпечення прав людини вважається ознакою розвинутої правової держави, результатом побудови демократичних відносин.

Особисті немайнові права є важливою складовою загального обсягу прав кожної людини. Від того, яким буде обсяг особистих немайнових прав, яким чином вони будуть закріплені у законодавстві по суті залежить добробут кожного з нас, адже особисті немайнові права – це основа життя будь-якої людини, це ті права, яких особа набуває від народження і залишається з ними

до самої смерті. Питання врегулювання особистих немайнових прав займає у цивілістиці одне із центральних місць. Реальне забезпечення прав людини вважається ознакою розвинутої правової держави, результатом побудови демократичних відносин. Законодавче закріплення загальних положень про особисті немайнові права у главі 20 ЦК України у свій час сприймалося як новий етап у забезпеченні всебічного розвитку особистості, охорони її життя, свободи, честі, гідності, безпеки та недоторканності [2]. Ми повністю поділяємо такі думки вчених та вважаємо, що із прийняттям Цивільного кодексу розпочалася нова ера у регулюванні особистих немайнових відносин і забезпеченні прав фізичних осіб в Україні

Ми підтримуємо думку Н.С. Кузнецової, що особисті немайнові права фізичної особи посіли своє місце у предметі сучасного цивільного права України, набули статусу автономного правового інституту, подолавши багато перешкод, значна частина яких була обумовлена ідеологічними чинниками. [1, с.14]. Питання врегулювання особистих немайнових прав займає у цивілістиці одне із центральних місць. Реальне забезпечення прав людини вважається ознакою розвинутої правової держави, результатом побудови демократичних відносин [3].

Важливо звернути увагу на те, що перелік особистих немайнових прав у ЦК України не є вичерпним, а це свідчить про далекоглядність законодавця, який передбачає можливість виникнення нових прав у зв'язку із бурхливим розвитком науки і техніки в Україні та у світі, тобто кодекс створений на перспективу, що дозволяє прогнозувати появу нових прав із найрізноманітніших сфер, що потребуватимуть свого належного правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.С. Громадянське суспільство та особисті немайнові права. Право України. 2015. №4. С. 9-17.

2. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.
3. Григоренко О В. Особисті немайнові права через призму оновлення цивільного законодавства. Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербината ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.:2024. С. 21-24.

Віталій ЄМЕЛЬЯНОВ,
прокурор відділу представництва
інтересів держави у бюджетній
сфері управління представництва
інтересів держави в суді
Дніпропетровської обласної
прокуратури

ЗАХИСТ ПРОКУРОРОМ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

Поняття суспільний інтерес знайшло своє відображення в національних та міжнародних актах, однак його узагальнене визначення відсутнє, як не сформульовано і певних ознак, відповідно до яких можна було б встановити наявність суспільного (публічного) інтересу, що підлягає захисту. У правозастосовній практиці питання суспільного (публічного) інтерес винятково важливе значення, зважаючи зокрема як на категорію на захист якої прокурор може вживати заходи відповідних інтересів.

Так, Касаційний адміністративний суд зробив спробу роз'яснити, що саме треба розуміти під цим поняттям. Зокрема, в Постанові КАС ВС від 2 грудня 2021 року у справі № 320/10736/20 надається наступне визначення поняття суспільного інтересу, а саме як оціночного поняття, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних та таких, що ґрунтуються на моральних засадах, інтересів, які складають певну сукупність приватних

інтересів або важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, та відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами владних повноважень (суб'єктами публічної адміністрації).

Основним Законом України передбачено, що суспільні (публічні) інтереси підлягають самостійному захисту, а також обов'язковому врахуванню при прийнятті найважливіших рішень на рівні держави або відповідної територіальної громади.

Так, серед ознак суспільного (публічного) інтересу: 1) безпосередньо пов'язаний з моральністю та моральними засадами; 2) може та повинен співпадати із загальнодержавними інтересами та/або охоплювати локальні інтереси певної територіальної громади або соціальної групи; 3) відображає прагнення усього суспільства в цілому або його переважної частини; максимально відтворює (відстоює) інтереси всіх соціальних груп для досягнення в суспільстві справедливості як найвищого блага; 4) може носити національний (охоплює такі найважливіші сфери, як збереження державного суверенітету, територіальної цілісності держави, благоустрій населених пунктів, надрокористування, захист довкілля, безпека громадян, доступ до публічної інформації, охорона об'єктів культурної спадщини та ін.) або міжнародний характер (охоплює, головним чином, такі питання, як забезпечення екологічної безпеки та вирішення глобальних екологічних проблем, охорона здоров'я, подолання бідності у світі та ін.); 5) його зміст визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх особливостей ситуації, однак, такий інтерес завжди пов'язаний із необхідністю гарантування безпеки людей у всіх її вимірах, зокрема збереження життя та здоров'я людини, а також збереження державних та міждержавних утворень, які покликані забезпечувати ці гарантії, використовуючи відповідні цивілізаційні юридичні та інші механізми.

Відповідно до положень рекомендації CM/Rec (2012) 11 Комітету Міністрів РЄ «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної

юстиції» від 19.09.2012 якщо внутрішньодержавна правова система наділяє прокурорів функціями та повноваженнями поза системою кримінального правосуддя, їх завдання має полягати у представленні спільних чи публічних інтересів, захисті прав людини та основоположних свобод та у зміцненні верховенства права.

Водночас, у статті 131-1 Конституції України визначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює, зокрема, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і у порядку, що визначені законом.

У Законі України «Про прокуратуру» закріплено вичерпний перелік підстав для здійснення прокуратурою представництва інтересів держави в суді у некримінальних провадженнях. Таке представництво відповідно до ч. 3 ст. 23 цього Закону здійснюється лише у випадках порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо: 1) захист інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, 2) відсутній компетентний орган.

Таким чином, враховуючи положення національного законодавства саме прокурор наділений правом захисту суспільних інтересів у випадках визначених законом.

До сфер суспільних інтересів захист яких безпосередньо здійснюється прокурором належать бюджетна сфера, захист навколишнього природного середовища, земельні відносини, комунальна та державна власність.

Представницьку діяльність прокурор здійснює шляхом пред'явлення позовів (подання заяв); вступу у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами) інших осіб; ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справах, провадження в яких відкрито за позовом (заявою) іншої особи; участі у розгляді справ судами; участі у виконавчому провадженні при виконанні рішень у справах, у яких прокурором здійснювалося представництво інтересів держави.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 02.12.2021 по справі № 320/10736/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Рекомендація Rec (2012) 11 Комітету Міністрів державам-учасникам «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції»: Прийнята Комітетом Міністрів 19 вересня 2012 р. на 1151-му засіданні заступників міністрів. URL: http://pravo.org.ua/files/rec_chodo_publ.PDF (дата звернення: 01.12.2024).
3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – Ст. 22.

Владислав ГОЛОПАПА,
аспірант кафедри міжнародного права та
права Європейського Союзу,
Державний податковий університет

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ

Права людини є одним із ключових понять сучасної правової системи, навколо якого точаться численні дискусії як серед науковців, так і серед практиків. Особливого значення ця проблема набуває сьогодні, у контексті прагнення України до інтеграції у Європейський Союз, основу якого становлять принципи свободи та демократії. В умовах повномасштабної агресії Росії проти України та тимчасової окупації частини її територій питання дотримання та захисту прав і свобод людини набуває надзвичайної актуальності.

Проблематика дотримання та поваги до прав людини вже протягом тривалого часу залишається предметом пильної уваги українських і зарубіжних дослідників. Теоретичні засади аналізу цього питання ґрунтуються

на роботах провідних вітчизняних та іноземних науковців, які працюють у різних галузях правознавства, таких як теорія і історія держави та права, адміністративне, міжнародне, конституційне право, а також філософія права. Серед авторів, чийі праці справили суттєвий вплив на розвиток цієї тематики, можна відзначити В. Акуленка, Т. Гарасимів, М. Кельмана, М. Козюбру, О. Мережка, М. Неліпа, М. Орзіха, П. Рабіновича, М. Савчина, І. Сопілко, В. Тація, С. Шевчука, Ю. Юринця, С. Фалєєву та інших.

Проблема дотримання та захисту прав людини набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, коли український народ захищає свій суверенітет, незалежність і право стати повноправним членом Європейського Союзу. Цей процес має глибокі історичні корені: ще у 2013 році під час Революції Гідності українці виступили на захист свого європейського вибору, що зрештою привело до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

У тексті цієї Угоди наголошується на пріоритетності прав і свобод людини, підкреслюється, що забезпечення законності, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян повинні залишатися головним завданням держави, її інституцій та посадових осіб. У документі визначається необхідність впровадження європейських стандартів у сфері прав людини та неухильного їх дотримання [11].

Базові цінності Європейського Союзу є фундаментальними світоглядними принципами, які ґрунтуються на повазі до людської гідності, свободі, демократії, рівності, верховенстві права та дотриманні прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин [7]. Якщо говорити, наприклад, про забезпечення прав останньої категорії осіб, то слід зауважити, що в Україні ухвалено Закон «Про корінні народи України», який визнає кримських татар, караїмів та кримчаків корінними народами України і гарантує їм відповідний захист прав [5]. Перелічені цінності є спільними для держав-членів та визначають суспільство, що вирізняється плюралізмом, недискримінацією, толерантністю, справедливістю, солідарністю та рівністю

жінок і чоловіків. З огляду на це, такий крок нашої держави є цілком послідовним з урахуванням її євроінтеграційного курсу.

Концепція прав людини отримала нормативне закріплення як у засновницьких договорах, так і через прийняття міжнародних правових актів, зокрема Хартії Європейського Союзу про основоположні права. Особливу роль у формуванні та розвитку системи захисту прав людини відіграла Рада Європи, створена у 1949 році. Ця міжнародна організація визначила сферу прав і свобод людини як одну з основних напрямів своєї діяльності. У межах Ради Європи була ухвалена Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), яка стала фундаментом найефективнішої системи охорони прав людини. Наразі цей документ ратифіковано всіма 46 державами-членами Ради Європи, включаючи Україну, а також усіма 27 державами-членами Європейського Союзу.

Як зазначає видатний теоретик права П.М. Рабінович, основоположні права людини є сукупністю можливостей, які є необхідними для забезпечення потреб існування та розвитку особи в конкретних історичних умовах. Ці права зумовлені рівнем суспільного розвитку та гарантуються виконанням обов'язків іншими суб'єктами [10, с. 12].

У Хартії основних прав Європейського Союзу сформульовано перелік фундаментальних прав людини, які становлять основу сучасної правової системи Союзу. Серед цих прав особливе місце займають право на життя, захист честі й гідності, недоторканність особистості, а також заборона тортур, нелюдського чи принизливого поводження та покарання. Забезпечено також заборону рабства і примусової праці. Хартія також гарантує рівність перед законом та недопущення будь-яких форм дискримінації [15]. Стосовно цього зауважимо, що у сфері пенсійного забезпечення в Україні існують спеціальні умови для окремих категорій працівників (наприклад, для прокурорів, суддів та ін.). Однак нещодавно виявлено випадки, коли прокурори отримували інвалідність для призначення пенсій на особливих умовах, що викликало

суспільне обурення. Зокрема, у Хмельницькій області було виявлено 61 прокурора з документами про інвалідність [1].

У відповідь на ці викриття Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення про підготовку законопроектів щодо ліквідації медико-соціальних експертних комісій (МСЕК) та перегляду системи нарахування пенсійних виплат посадовим особам державних органів. Зокрема, планується ліквідувати МСЕК з 31 грудня 2024 року, провести аудит пенсійних виплат по інвалідності для посадовців [6].

У системі гарантій основоположних прав в Європейському Союзі, як і на національному рівні, передбачені загальні та спеціальні гарантії, що спрямовані на забезпечення окремих прав. Серед загальних гарантій виділяються інституційні, матеріальні та процесуальні елементи. Інституційні гарантії тісно пов'язані з діяльністю установ ЄС, зокрема Суду Європейського Союзу, а також різноманітних органів, агенцій і служб, які займаються забезпеченням та захистом порушених прав. Особливу роль у цій системі відіграють такі інституції, як Європейський омбудсман, Європейський контролер із захисту даних, Спеціальний представник ЄС з прав людини та Агенція ЄС з основоположних прав. Їхня діяльність набуває все більшого значення у вирішенні ключових питань, пов'язаних із правозахисною діяльністю [14, с. 124].

В умовах збройних конфліктів застосування обмежень прав людини регулюється особливими правилами, спрямованими на баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням основоположних прав.

Україна впровадила низку нормативно-правових актів в умовах збройного конфлікту. Введення воєнного стану передбачає тимчасові обмеження певних прав, але Конституція України встановлює вичерпний перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у таких обставинах. Серед нормативно-правових актів, прийнятих під час воєнного стану, виділяються Закон України "Про правовий режим воєнного стану" [4], указ Президента України про введення воєнного стану [12] та його продовження.

Прикладом застосування цих обмежень є заборона на проведення масових заходів у період воєнного стану (тут мова йде про обмеження права на свободу мирних зібрань та об'єднань з іншими), введення комендантської години та інші обмеження, спрямовані на запобігання можливим провокаціям та забезпечення громадського порядку (це по факту є обмеження права на свободу пересування). Зазначимо, що правозастосовча практика свідчить про виникнення певних проблем з реалізацією цих обмежень. Наприклад, у період комендантської години було виявлено випадки зловживань, коли особи, які не мали підстав для отримання спеціального пропуску на проїзд у цей час, користувалися ними, що викликало суспільне обурення.

Водночас існує низка прав, які за жодних обставин не можуть бути обмежені. До таких належать право на життя, заборона катувань та поводження чи покарання, що принижують людську гідність, заборона рабства, право на свободу думки, совісті та релігії, а також право на справедливий суд. Ці права є абсолютними і залишаються непорушними навіть у найскладніших умовах конфлікту.

Попри те, що Україна не має можливості повністю гарантувати дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях, на підконтрольній державі території права осіб мають забезпечуватися, зокрема шляхом впровадження спеціальних тимчасових механізмів.

В Україні для забезпечення прав людини в умовах збройного конфлікту впроваджено кілька ключових нормативно-правових актів:

- 1) Закон України "Про правовий режим воєнного стану" [4];
- 2) указ Президента України про введення воєнного стану [12];
- 3) Національну стратегію у сфері прав людини [13];
- 4) Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [6].

Отже, дотримання та захист прав людини є не лише основою демократичного суспільства, а й важливим інструментом у процесі євроінтеграції України та протидії зовнішній агресії. У сучасних умовах це

потребує комплексного підходу, що включає впровадження міжнародних стандартів, вдосконалення національних правозахисних механізмів та активну співпрацю з європейськими інституціями. Забезпечення прав людини виступає фундаментальною складовою державної політики, спрямованої на підтримку суверенітету, безпеки та демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Андаліцька І. «Таких виплат немає ні в кого»: як прокурори отримують гігантські пенсії по інвалідності. УНІАН. 2024. URL: <https://www.unian.ua/society/msek-invalidnist-nardep-poyasnila-yak-prokurooram-vdalosya-otrimuvati-velichezni-viplati-12798651.html>
2. Бурдига І. Розслідування та звіти: як працює комісія ООН в Україні. *Deutsche Welle*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/rozsliduvanna-zlociniv-pid-cas-vijni-ak-pracue-komisia-oon-v-ukraini/a-67668044>
3. Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 07 лют. 1992 р. Текст зі змінами та допов. від 13 груд. 2007 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mu92338?ed=1992_02_07
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Закон України «Про корінні народи України» від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
6. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
7. Макеева О. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal "Air and Space Law"* № 2.63. 2022. С. 48-55.
8. МСЕК буде ліквідовано з 31 грудня, а щодо пенсійних виплат по інвалідності посадовцям проведуть аудит – рішення РНБО. Судово-юридична газета. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/313698-msek-budut->

[likvidirovani-s-31-dekabrya-a-po-pensionnym-vyplatam-po-invalidnosti-dolzностnym-litsam-provedut-audit-reshenie-snbo](#)

9. Омбудсман закликав міжнародну спільноту долучитися до захисту прав корінних народів України. Ombudsman of Ukraine. 2023. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/ombudsman-zaklikav-mizhнародnu-spilnotu-doluchitisya-do-zahistu-prav-korinnih-narodiv-ukrayini

10. Рабінович П.М. Основоположні права людини: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання. Право України. 2015. № 2. С. 9-23.

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої від 27 чер. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

12. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

13. Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

14.Фалалєєва Л.Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2020. 455 с.

15.Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>

Орина КОВІНЕНКО,
здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури
Інституту післядипломної освіти та підвищення кваліфікації,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
Роман КАРПЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН

Майно є одним із центральних інститутів господарських відносин. Нерухоме майно залишається одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Через вагому значущість нерухомого майна в суспільних відносинах будь-якій державі необхідно установа спеціального режиму правового регулювання відносин, пов'язаних із даною сферою. Існування нерухомого майна у правовому полі передбачає необхідність державної реєстрації виникнення та переходу права власності на нерухомість. Проблеми, які виникають під час державної реєстрації прав на нерухоме майно та подальшої роботи з реєстром, ускладнюють процес вільного володіння, користування й розпорядження власнику своїм майном. Від упевненості громадян у захищеності прав на власне майно залежить стабільність економічної ситуації в Україні.

Відомості Державного реєстру речових прав на нерухоме майно доповнюються інформацією, необхідною для здійснення зв'язку із заявником (абонентський номер мобільного телефону та/ або адреса електронної пошти), та інформацією щодо реквізитів платежу про справляння адміністративного збору, а також відомостями про ціну (вартість) об'єкта нерухомого майна. Крім того, передбачено забезпечення багатofакторної аутентифікації доступу державного реєстратора до Реєстру шляхом логічного зв'язку між ідентифікатором доступу та кваліфікованим сертифікатом відкритого ключа державного реєстратора з контролем використання кваліфікованого

електронного підпису та кваліфікованої електронної довірчої послуги формування, перевірки та підтвердження кваліфікованої електронної позначки часу. Під час формування заяви власника про заборону вчинення реєстраційних дій додатково вносяться відомості про: 1) реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна; 2) кадастровий номер земельної ділянки (у разі формування заяви щодо земельної ділянки); 3) адресу об'єкта нерухомого майна (крім випадків формування заяви щодо земельної ділянки). Отже, у результаті проведеного аналізу всіх наявних проблем у роботі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно необхідно зазначити, що основними передумови проблем у сфері державної реєстрації є: 1. Відсутність невідворотності покарання для осіб, що входять у злочинну змову, особливо для державних реєстраторів, адже без них неможлива реалізація шахрайської схеми. Кваліфікація дій, про які йдеться, зазвичай відбувається за ст. 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство» [6]. Це одна з найскладніших категорій кримінальних справ. У Реєстрі судових рішень можна знайти дуже мало вироків суду щодо цього питання. Це підтверджує складність цієї категорії справ. Для вирішення даної проблеми необхідно передбачити у Кримінальному кодексі норму, яка закріплювала б кримінальну відповідальність державного реєстратора, де доказом умислу були б саме дії реєстратора, які спричинили тяжкі наслідки. 2. Відсутність чітких та суттєвих вимог до державних реєстраторів, як-от вимоги до приміщень, де повинні відбуватися реєстраційні дії, зберігатися документи, вестися діловодство. Наприклад до нотаріусів такі вимоги є, тому шахрайські дії з боку нотаріусів – це виняток, а не практика. Щоб бути реєстратором, досить мати вищу юридичну освіту, а нотаріус, щоб отримати право на здійснення нотаріальних дій, повинен пройти важкий шлях та безліч перевірок. 3. Строки проведення реєстраційної дії встановлені законодавством: за 1 прожитковий мінімум для працездатних осіб – два робочі дні, за 2 прожиткових мінімуму для працездатних осіб – один робочий день, за 5 прожиткових мінімумів для працездатних осіб – 2 години. З урахуванням того, що 12 годин – це неробочий

час, залишається приблизно 12 годин для проведення реєстраційних дій, що передбачено ст. 18 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [7]. А це охоплює сканування документів, внесення до Реєстру, перевірку документів на наявність підстав для зупинення розгляду заяви, аналіз наданих документів, це без урахування складності й об'ємів наданих документів, формування пошуку заяв у базі даних за ідентифікатором тощо. А якщо в один день буде декілька реєстраційних дій, то в цій ситуації все одно треба паралельно здійснювати всі ці дії, щоб вкластися у відведений законодавцем 24-годинний період закриття реєстраційних дій. Багато фахівців вважають, що наявність такого 24-годинного терміну не дає можливості якісної перевірки документів. Звісно, судова система дає можливість захистити право власності, але питання тут в іншому, людина повинна витратити гроші і час у судах, щоб довести, що є власником. Те саме і в разі існування Антирейдерської комісії при Мініюсті, яка є ефективною, але вже постфактум. після виникнення проблем у власника з майном. Адже громадянину все одно необхідно звертатися до суду та до поліції для вирішення своїх питань.

Список використаних джерел

1.Таранова О. О. Проблемні аспекти діяльності реєстру речових прав на нерухоме майно в Україні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, № 1, 2021. С. 140-143.

2.Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № № 25–26. Ст. 131.

3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України, редакція від 7 березня 2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 51. Ст. 553.

Вікторія БЄЛЯЄВА,
здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет
Світлана ДЕНИСЮК,
доктор політичних наук, професор,
Державний податковий університет

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність обраної теми можна пояснити тим, що питання правового забезпечення й підтримання міжнародної колективної безпеки (далі – МКБ) було поставлене на порядок денний політико-правового життя міжнародної спільноти ще в попередньому столітті за наслідками двох світових війн, але є актуальним й нині, в епоху глобалізації та посилення взаємозалежності між регіонами світу та державами. В останні десятиліття система МКБ ґрунтувалася на прийнятті державами-членами ООН зобов'язань розв'язувати міжнародні спори мирними дипломатичними засобами та активно співпрацювати з метою усунення будь-яких загроз світу, а також на організаційній єдності цих країн щодо виконання зазначених зобов'язань.

Щодо зазначеної теми, в науковій літературі привертає увагу стаття «Роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки» О. Мартинюк, С. Гаврилук, (2022) [1], статті Ю. Дроздової (2017) [2;3], дисертаційне дослідження О. Коломойця «Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації» (2015) [4], а також стаття «Міжурядові безпекові організації. Нові виклики та перспективи в системі міжнародної безпеки» Ю. Головчука (2019) [5]. Особливо корисними для усвідомлення кризових процесів у системі МКБ є колективна монографія за редакцією В. Горбуліна «Світова гібридна війна: український фронт» (2017) [6], статті О. Буряченка, зокрема праця «Російсько-українська війна як переломний момент світового порядку: криза ефективності світової системи безпеки» [7], стаття Д. Масуда «Ефективність міжнародного права у вирішенні міжнародних збройних

конфліктів» (2019) [8].

Коллективна безпека як система спільних дій держав включає загальноприйняті принципи сучасного міжнародного права (незастосування сили, непорушність кордонів, територіальна цілісність) та колективні заходи для забезпечення міжнародної безпеки.

Правове забезпечення МКБ після Другої світової війни міститься, насамперед, у Статуті ООН (1945), а також у багатьох інших міжнародно-правових документах, наприклад, Гельсінському заключному акті Ради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) від 1975 р. [5].

Відомо, що МКБ – це система міжнародних відносин, заснована на дотриманні міжнародно-правових норм. Вона характеризується відсутністю загроз міждержавних конфліктів та здатністю держав і міжнародних організацій ефективно протистояти їм. МКБ спрямована на підтримання міжнародного миру, безпеки та світового правопорядку через колективні заходи й дії різних суб'єктів міжнародного права.

Правовим першоджерелом МКБ є Статут ООН, де й визначено її основну мету, яка полягає у вжитті ефективних заходів для усунення загроз миру, вирішення міжнародних конфліктів, у розвитку дружніх відносин між країнами і націями, у міжнародному співробітництві у сфері розв'язання політичних, економічних, екологічних, соціальних, культурних, гуманітарних проблем [5].

Система МКБ формується на основі систем національної безпеки окремих держав та регіональної безпеки і консолідується на глобальному рівні. Воєнні загрози МКБ становлять міжнародні конфлікти, акти агресії, розробка нових видів озброєнь, збройний екстремізм і міжнародний тероризм, невоєнні – стихійні лиха і катастрофи, епідемії і пандемії, некерована міграція, економічні, енергетичні, продовольчі та інші проблеми [4].

МКБ, після зміни її міжнародно-правової парадигми, пов'язаної з переходом від системи балансу сили багатовимірної безпекової системи, є розгорнутою структурою, до якої входять політичні, військові, економічні та

фінансові, технологічні, екологічні, енергетичні, інформаційні складники [4].

Політична складова є найважливішою, оскільки норми Статуту ООН стосуються лише воєнно-політичної безпеки, яка забезпечується за рахунок використання переважно політичних інструментів. Її зміцненню сприяє дотримання принципів демократичного політичного контролю над військовими та воєнізованими силами, силами внутрішньої безпеки, розвідувальними службами і поліцією.

Значення узгодженого застосування воєнно-політичних засобів забезпечення МКБ збільшується й через те, що нарощування військової потуги насправді погіршує взаємні відносини, порушує баланс сил між державами та їх союзами, підриває їх економіку, негативно деформує зміст внутрішнього соціального життя. Такими засобами є передусім політичні консультації та переговори, а також засоби превентивної дипломатії. Їх застосування, крім іншого, підвищує можливості ґрунтувати безпеку не стільки на стримуванні агресії, скільки на її запобіганні [8].

Заходи з підтримання миру, або миротворчі операції ООН, включають залучення військового персоналу для стабілізації конфліктних районів, розслідування міжнародних інцидентів, проведення переговорів з конфліктуючими сторонами, перевірки дотримання угод про припинення вогню та сприяння законності. Такі операції проводяться на основі резолюцій Ради Безпеки з дотриманням міжнародного права. Основні форми — місії військових спостерігачів та заходи сил з підтримання миру. ОБСЄ також організовує моніторингові місії. Заходи для забезпечення МКБ включають воєнні, попереджувальні та обмежувальні дії, як-от гуманітарні інтервенції та колективна самооборона [8].

Станом на сьогодні досліджена світова система МКБ та її правове забезпечення опинилися у стані глибокої кризи, яка засвідчила, що на планеті не створено головних умов міцного і тривалого миру: у колективній свідомості народів не збалансовано погляди на культурні надбання і цінності людства, їх оцінки; в колективну ментальність не впроваджено норми і моральні цінності,

що можуть об'єднати світ, насамперед цінності людського життя і права на свободу; не обмежено суверенності держав у вирішенні питань застосування сили і воєнних дій; не забезпечено вищої міжнародної влади, уповноваженої всіма народами швидко приймати обов'язкові і примусові рішення в разі виникнення міжнародних конфліктів. Ці хиби міжнародної безпеки в перші десятиріччя XXI ст. найбільш яскраво висвітлила Росія, політика якої через початок гібридної війни проти України та загострення розбіжностей із цивілізованими державами суттєво порушила європейську безпекову ситуацію [7].

Але ООН не вжила жодних заходів, що співвідносяться з низкою її зобов'язань з підтримки та забезпечення МКБ, провідні країни світу та організації, які відповідають за регіональну безпеку, також належним чином не відреагували на початок війни в Європі. Російська війна стала непідйомним викликом для системи МКБ, сформованої після Другої світової війни. Розділення світу на два «табори», роз'єднаність та геополітичне суперництво між постійними членами Ради Безпеки ООН зумовили її функціональну кризу та унеможливили виконання Організацією своїх безпекових функцій. Російська агресія висвітлила також кризові явища в роботі ОБСЄ, абсолютну відсутність рішучості даного регіонального інституту при врегулюванні збройних міжнародних конфліктів і воєн [7].

Сучасна криза МКБ характеризується неспроможністю наявної системи міжнародного права підтримати світовий порядок та адекватно відповісти на повернення до міжнародних відносин Росією та деякими іншими країнами пріоритету права сили, недовістю існуючих і невизначеністю нових засад системи міжнародної безпеки, а також розмиванням системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, внаслідок чого під загрозою опинився режим нерозповсюдження ядерної зброї.

Результати аналізу міжнародного досвіду подолання безпекових криз у переламні історичні періоди змушують зробити висновок, згідно з яким зміни у сфері МКБ, в її міжнародній організаційно-правовій структурі вимагають

передусім трансформації свідомості, формування нового стратегічного мислення.

Список використаних джерел

1. Мартинюк О. В., Гаврилюк С. В. Роль міжнародного права у підтримці загального миру та безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 801-803.
2. Дроздова Ю. В. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. Nr. 2 (24). P. 212-215.
3. Дроздова Ю. В. Механізм забезпечення колективної безпеки. *Право та державне управління*. 2017. № 2. С. 25-29.
4. Коломієць О. В. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації. Автореф. дис. доктора політ. наук. Спец.: 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 36 с.
5. Головчук Ю. М. Міжурядові безпекові організації. Нові виклики та перспективи в системі міжнародної безпеки. *Криза сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку*: Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 4-5 квітня 2019 р.). Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2019. 169 с. С. 45-47.
6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.
7. Буряченко О. В. Російсько-українська війна як переломний момент світового порядку: криза ефективності світової системи безпеки. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2023. Вип. 48. С. 202-213.
8. Masoud D. F. The Effectiveness of International Law in Resolving International Armed Conflicts. *Journal of Law, Policy and Globalization*. 2019. Vol. 91. P. 117-129.

Наталія БИНЮК,
к. ю. н., доцент кафедри міжнародного
права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет
Владислав СКРИПЕЦЬ,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

Реформування системи правосуддя України є фундаментальним елементом євроінтеграційного процесу та ключовою складовою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно до статті 14 Угоди про асоціацію, співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією [6].

Після отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 році, процес реформування судової системи набув нової динаміки. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», реформування судової системи здійснюється на принципах верховенства права, забезпечення права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод людини [4]. Цей фундаментальний підхід відповідає європейським стандартам та створює основу для подальших перетворень.

Європейські стандарти правосуддя ґрунтуються на фундаментальних принципах, викладених у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Особливо важливим є висновок Венеціанської комісії, яка підкреслює, що незалежність судової влади не є прерогативою або привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів судді, але є основоположним принципом, важливим елементом будь-якої демократичної держави, передумовою верховенства права і основною гарантією справедливого суду [1]. Це

положення визначає ключовий принцип реформування – забезпечення незалежності судової влади як гарантії захисту прав громадян.

Законодавчі зміни, впроваджені в рамках реформи, включають створення нових інституцій та механізмів забезпечення незалежності судової влади. Було сформовано новий Верховний Суд, створено Вищий антикорупційний суд, запроваджено діяльність Етичної ради. Особливу увагу приділено впровадженню електронного судочинства через створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

Створення нового Верховного Суду стало визначальним етапом реформи. За даними Вищої кваліфікаційної комісії суддів, конкурс до Верховного Суду став найбільш прозорим та комплексним процесом відбору суддів в історії України, включаючи психологічне тестування, перевірку доброчесності та участь міжнародних експертів.

Саме залучення міжнародних експертів стало ключовим фактором успіху цього етапу реформи, оскільки забезпечило неупередженість та професійність відбору. Проте процес оновлення суддівського корпусу не можна вважати завершеним, адже необхідно поширити цей успішний досвід на всі рівні судової системи.

Значним досягненням є створення Вищого антикорупційного суду. За 5 років роботи на розгляді ВАКС перебувало 1610 проваджень, з них було розглянуто 339 проваджень, а поставлено вироків в 195 провадженнях та укладено угоди про визнання винуватості – 71. Антикорупційний суд також може застосовувати механізм спеціальної конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом, та доходів від них до бюджету. Так за цей період було конфісковано та направлено до держбюджету близько 711,5 млн грн [5]. Ефективність ВАКС демонструє правильність обраного шляху створення спеціалізованих судів для вирішення специфічних категорій справ. Такий підхід дозволяє зосередити експертизу та ресурси на найбільш проблемних сферах правосуддя.

Важливим аспектом реформи є впровадження новітніх технологій у судовий процес. Діджиталізація судової системи не лише підвищує ефективність судочинства, але й сприяє його прозорості та доступності для громадян. Впровадження ЄСІТС суттєво модернізувало судочинство. Державна судова адміністрація у своєму звіті за 2023 рік заявляє, що у 2023 році через підсистему «Електронний суд» подано близько 1 430 897 заяв, що орієнтовно на 40 % більше, ніж у 2022 році [2]. Розвиток електронного судочинства є одним із пріоритетних напрямків реформування відповідно до стандартів ЄС.

Проте, незважаючи на значні законодавчі та інституційні зміни, рівень довіри суспільства до судової системи залишається критично низьким. За даними соціологічного дослідження Центру Разумкова, лише 4,2% громадян повністю довіряють судам станом на вересень 2024 року, що є одним з найнижчих показників серед державних інституцій [3]. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення механізмів забезпечення прозорості та підзвітності судової влади.

У процесі реформування системи правосуддя України виявлено низку суттєвих викликів, які потребують системного вирішення для забезпечення відповідності європейським стандартам правосуддя.

Одним з найгостріших питань залишається кадровий дефіцит у судах. Станом на початок 2024 року, за даними Вищої ради правосуддя, близько 30% суддівських посад залишаються вакантними. Це створює критичне навантаження на діючих суддів – в середньому один суддя розглядає понад 300 справ одночасно, що значно перевищує європейські норми. Як наслідок, строки розгляду справ суттєво подовжуються, що порушує право громадян на своєчасний доступ до правосуддя.

Не менш важливою проблемою є недостатнє фінансування судової системи. Бюджетні асигнування не покривають навіть базових потреб судів, включаючи матеріально-технічне забезпечення, впровадження сучасних

інформаційних технологій, належну оплату праці працівників апарату суду та забезпечення належних умов для учасників судових процесів.

Існуюча система відбору та оцінювання суддів також потребує вдосконалення. Особливої уваги потребують питання прозорості конкурсних процедур, об'єктивності критеріїв оцінювання, ефективності перевірки доброчесності та швидкості проведення конкурсів. Ці аспекти безпосередньо впливають на якість суддівського корпусу та довіру суспільства до судової системи.

Гарантії незалежності суддів залишаються одним із ключових викликів реформи. Необхідно посилити механізми забезпечення незалежності через удосконалення системи охорони суддів та членів їхніх сімей, створення ефективних механізмів реагування на випадки тиску на суддів, забезпечення належної винагороди та посилення відповідальності за втручання у діяльність судді.

Проблема невиконання судових рішень також залишається критичною. За статистикою, виконується лише близько 30% судових рішень, що суттєво знижує ефективність правосуддя в цілому та підриває довіру до судової системи.

Для подолання цих викликів необхідно впровадити комплекс заходів. Першочерговим завданням є завершення формування всіх передбачених законодавством органів суддівського врядування, включаючи Вищу кваліфікаційну комісію суддів, Службу судової охорони та Комісію з питань доброчесності та етики.

Необхідно забезпечити достатній рівень фінансування судів, що дозволить впровадити автоматизовані системи, модернізувати судові приміщення та забезпечити належну оплату праці. Особливу увагу слід приділити вдосконаленню системи підготовки суддів через розробку нових навчальних програм, впровадження практично-орієнтованого навчання, розширення міжнародного обміну досвідом та забезпечення регулярного підвищення кваліфікації.

Важливим напрямком є розширення електронного судочинства, що включає повноцінне впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечення електронного документообігу, впровадження систем відеоконференцзв'язку та створення електронного кабінету судді. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності та доступності правосуддя.

Посилення механізмів виконання судових рішень потребує вдосконалення законодавства про виконавче провадження, посилення відповідальності за невиконання судових рішень, створення ефективної системи контролю та впровадження електронної взаємодії між судами та виконавчою службою.

Реформування системи правосуддя України демонструє значний прогрес у наближенні до стандартів ЄС, проте процес ще далекий від завершення. Успішна реалізація подальших реформ вимагає системного підходу, політичної волі та активної підтримки міжнародних партнерів. Лише за таких умов можливо створити дійсно незалежну, ефективну та справедливую систему правосуддя, яка відповідатиме європейським стандартам та очікуванням українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) для Конституційного суду Республіки Молдова щодо кримінальної відповідальності суддів. 13 с. URL: <https://www.venice.coe.int> (дата звернення: 03.11.2024).

2. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік. 83 с. URL: <https://dsa.court.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

3. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024р.). *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

5. П'ять років роботи Антикорупційного суду: кількість розглянутих справ та винесених вироків. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

Анна МІСЯЧЕНКО,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
Науковий керівник: **Наталія БИНЮК,**
к. ю. н., доцент кафедри міжнародного
права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет

РОЛЬ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Головним аспектом якісної євроінтеграції України є забезпечення та досягнення відповідного рівня гармонізації українського законодавства із правовими нормами європейського законодавства. Зближення законодавчої бази України із сучасною європейською правовою системою сприятиме розвитку політичної, підприємницької, соціальної та культурної активності громадян, а також економічному зростанню держави в контексті інтеграції з Євросоюзом. Це поступово підвищуватиме рівень добробуту населення, наближаючи його до стандартів, що діють у державах-членах ЄС. Крім того, такі зміни створять необхідні умови для набуття Україною статусу

асоційованого члена ЄС, що є її ключовим зовнішньополітичним пріоритетом у середньостроковій перспективі. [1].

Євроінтеграційна перспектива України здебільшого була окреслена Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року (вона набула чинності 1 березня 1998 року). В Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами на формальному рівні закріплена обопільна зацікавленість сторін у встановленні приблизної адекватності законів тільки в пріоритетних сферах, які важливі для функціонування спільного ринку, економічного і валютного союзу. Однак Угода про асоціацію заклала новий формат відносин між Україною і ЄС, який передбачає перехід від принципів партнерства і співробітництва до якісного нового рівня політичної асоціації й економічної інтеграції. Угодою про партнерство та співробітництво передбачаються чіткі зобов'язання України щодо адаптації її законодавства до законодавства ЄС на основі принципів демократії, верховенства права, поваги прав та свобод людини [2].

Адаптація законодавства України до європейських норм не є процесом заміщення існуючих норм на європейські, а приведенням нормативно-правових актів України у відповідність до європейських. Зближення національного законодавства до європейських стандартів проводиться задля: забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, які випливають із Угоди про партнерство і співробітництво та інших міжнародних договорів, що відповідають за співпрацю України з ЄС, розвитку законодавства України в напрямку його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проєктів актів законодавства, формування нормативної бази з метою інтеграції України до ЄС. [3]

Євроінтеграційний вектор України – це каталізатор масштабних та комплексних реформ, в основу яких покладено демократичні цінності і

соціально справедливість. Структурним компонентом цих реформаційних процесів є адаптація законодавства України до правових норм ЄС. Генеза соціально-правового феномена адаптації законодавства України до законодавства ЄС зумовлена прагненням до легітимізації євроінтеграційного вектору державно-правового розвитку. Адаптація законодавства України – це динамічний планомірний односторонній процес законів та інших нормативно-правових актів у відповідність для подолання економічної ізоляції, усунення правових колізій, досягнення несуперечності законодавства і одноманітності правового регулювання певних видів суспільних відносин. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетом у процесі її інтеграції до ЄС і водночас важливим напрямком української зовнішньої політики. Передумови для гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу зумовило укладення в червні 1994 року Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами. Утворюючи державну правову систему України згідно з нормами ЄС, слід разом із зближенням існуючих законів прийняти нові законодавчі акти, узгоджені з правовим полем ЄС. Але процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС потребує злагодженої співпраці всіх гілок влади. [2]

Список використаних джерел

1. Дегтяр О.А. Загальнотеоретичні проблеми адаптації правової системи до законодавства Європейського Союзу. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 23 листопада 2017 року : у 2 ч. Полтава : Россава, 2017. Ч. 1. С. 26–28.
2. Гуртова, К. М. (2024). ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС. *Київський часопис права*, (4), 162-168. <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.23>

3. Коломоець Т.О. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу : монографія. Д. : НГУ, 2013.

Владислава КОГАДЬКО,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
Науковий керівник: Ярослав ФОКІН,
кандидат юридичних наук,
Державний податковий університет

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Україна стикається з численними викликами дотримання міжнародного гуманітарного права (МГП) під час збройного конфлікту, що триває з 2014 року. МГП відіграє ключову роль у захисті прав людини, мінімізації страждань цивільного населення та захисті жертв конфлікту, що є особливо актуальним в умовах агресії з боку Росії [1, с. 25].

Міжнародне гуманітарне право базується на принципах гуманності, нейтралітету, неупередженості та військової необхідності. Основні документи, такі як Женевські конвенції 1949 року та їх Додаткові протоколи, регламентують ведення війни і забезпечують захист осіб, що постраждали від збройних конфліктів. Однак порушення норм МГП з боку Росії, зокрема вбивства мирного населення, незаконні депортації, примусове переміщення осіб та обстріли житлових районів, є серйозними порушеннями, що негативно впливають на цивільне населення України [2].

З 2014 року правозахисники зафіксували понад 50 тисяч потенційних міжнародних злочинів, скоєних Росією під час війни в Україні. Зокрема, з 24 лютого 2022 року по 2 листопада 2023 року Офіс Генерального прокурора

України зареєстрував 107 863 злочини РФ проти України, з яких найбільше — воєнні злочини та порушення прав людини [1, с. 25].

Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, між 24 лютого 2022 року і 30 червня 2023 року кількість жертв серед цивільного населення склала 25 170 осіб, зокрема 9 177 загиблих та 15 993 поранених [3]. В Україні, зокрема в Маріуполі, деякі з найбільш жорстоких атак призвели до загибелі або зникнення безвісти 25 тисяч осіб. За оцінками Офісу Генерального прокурора, з 2014 року внаслідок збройної агресії постраждали понад 1 000 дітей, 346 з яких загинули, а 645 отримали поранення [1, с. 25].

Росія здійснює ракетні удари по Україні, що призводить до руйнування цивільної інфраструктури. Так, з 24 лютого по 18 жовтня 2022 року було зафіксовано майже 160 тисяч пошкоджених або зруйнованих об'єктів, зокрема понад 142 тисячі житлових будівель. Крім того, приблизно 10 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки та стати біженцями [2].

Депортація українських громадян, зокрема дітей, до Росії та на окуповані території є ще одним серйозним порушенням МГП. Багато з цих осіб були позбавлені своїх домівок, майна та можливості повернутися. Примусова русифікація та інтеграція в російське суспільство становить серйозне порушення їхніх прав на національну ідентичність та культуру [4, с. 14].

Відзначимо, що Росія активно використовує тактику терору, включаючи катування представників місцевої влади та журналістів, а також фізичне насильство проти цивільних осіб. З 2014 року зафіксовано понад 280 злочинів проти журналістів, 29 з яких були вбиті [5, с. 220].

Окупанти також обстрілюють гуманітарні коридори, призначені для евакуації мирного населення, що призводить до численних жертв серед цивільних і гуманітарних працівників. За даними правозахисних організацій, через систематичні обстріли значно поглиблюється гуманітарна криза, що

ускладнює доставку гуманітарної допомоги та евакуацію людей з постраждалих територій [2].

Надзвичайно важливою є боротьба з сексуальним насильством і зґвалтуванням, яке, як повідомляють правозахисники, стало однією з тактик Росії на тимчасово окупованих територіях. Сексуальне насильство є не лише порушенням прав людини, а й грубим порушенням міжнародного гуманітарного права, залишаючи глибокі фізичні та психологічні травми у постраждалих [6].

Міжнародне співтовариство повинно продовжувати активно реагувати на ці злочини, застосовуючи всі доступні засоби для притягнення винних до відповідальності. Важливо підтримувати розслідування, документувати порушення прав людини та воєнні злочини, а також надати допомогу Україні в процесі відновлення правопорядку на її території [6].

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та правозахисними структурами для документування злочинів, скоєних під час війни, і забезпечення справедливості для жертв. Це включає в себе надання допомоги постраждалим, відшкодування збитків, медичну та психологічну підтримку, а також створення умов для повернення депортованих осіб [3].

Загалом, дотримання міжнародного гуманітарного права є критично важливим для захисту прав людини в умовах збройного конфлікту. Україна та міжнародна спільнота повинні працювати разом над вдосконаленням механізмів контролю за порушеннями МГП і забезпеченням захисту прав усіх постраждалих від війни [4, с. 14].

Список використаних джерел

1. Генеральна прокуратура України. Звіт про воєнні злочини в Україні. – Київ, 2023. – 125 с. (дата звернення: 01.12.2024).
2. ООН. Управління Верховного комісара з прав людини. Щорічний звіт про права людини в умовах війни. – Нью-Йорк, 2023. – 230 с. (дата звернення: 01.12.2024).

3. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Захист цивільного населення: виклики в умовах сучасного конфлікту. – Женева, 2022. – 150 с. (дата звернення: 01.12.2024).

4. Правозахисний центр «Право на захист». Дотримання МГП в Україні: національні та міжнародні аспекти. – Харків, 2022. – 200 с. (дата звернення: 01.12.2024).

5. Петров В. О. Міжнародне гуманітарне право в умовах сучасних конфліктів. – Львів, 2020. – 300 с. (дата звернення: 01.12.2024).

6. Шевченко Л. М. Проблеми забезпечення прав людини в умовах війни. – Одеса, 2021. – 275 с. (дата звернення: 01.12.2024).

Вікторія ГАРНАЖЕНКО,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Навчально-науковий інститут права,
Державний податковий університет
Науковий керівник: Марина АНІСІМОВА,
кандидат історичних наук,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет

МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У сучасному світі права людини є фундаментальною основою демократичного суспільства. Однак під час воєнного стану держава може тимчасово обмежувати деякі з них задля збереження національної безпеки та громадського порядку.

Воєнний стан створює умови, які вимагають від держави рішучих дій для захисту суверенітету та стабільності. У таких ситуаціях постає важливе питання щодо обґрунтованості та можливості обмеження прав і свобод громадян. Ці заходи повинні відповідати як правовим нормам, так і моральним

принципам, аби не допустити порушення основних гуманістичних цінностей і принципу верховенства права.

Питання допустимості обмежень прав людини регулюється як національним законодавством, так і міжнародними нормами.

Зупинення дії положень законів, якими визначено права і свободи громадян, їх зміст та обсяг, є обмеженням прав і свобод і може мати місце лише у випадках, передбачених Основним Законом України. У статті 64 Конституції України вичерпно визначено такі випадки, а саме передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строку дії цих обмежень, та визначено ряд прав і свобод, які не можуть бути обмежені за жодних обставин [1].

Обмеження прав людини під час воєнного стану в Україні мають бути чітко визначені Конституцією, проте такі заходи повинні відповідати вимогам пропорційності та необхідності, враховуючи міжнародні стандарти.

Згідно зі ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року держави при введенні надзвичайного стану можуть вживати заходи на відступ від своїх зобов'язань згідно з Пактом в тій мірі, в якій це продиктовано гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінацію на основі раси, кольору шкіри тощо [2, С. 104].

У воєнний час Європейська конвенція з прав людини дозволяє державам тимчасово відступати від деяких своїх зобов'язань (стаття 15), якщо це необхідно для реагування на загрозу, що ставить під питання життя нації. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [3].

Проте такі відступи мають відповідати вимогам необхідності і не можуть порушувати основоположних прав, зазначених у статтях 2, 3, 4 (пункт 1) та 7.

У статті 2, що гарантує право на життя, зазначено, що відступ від цього права можливий лише у випадках смерті, спричиненої правомірними воєнними діями. Це означає, що навіть у контексті воєнних дій держава зобов'язана запобігати свавільному позбавленню життя і діяти виключно в межах закону.

Стаття 3, яка забороняє катування, встановлює, що жодні обставини, зокрема війна чи надзвичайний стан, не можуть виправдати застосування катувань або нелюдського поводження.

Стаття 4, пункт 1, забороняє рабство і примусову працю, навіть у воєнний час.

Стаття 7 гарантує, що ніхто не може бути покараний за діяння, які не були злочинами на момент їх вчинення, закріплюючи принцип законності.

Однак є права, які можуть бути тимчасово обмежені в інтересах громадської безпеки:

- Військове командування може обмежувати право людей на вільне пересування. Це і введення комендантської години, і заборона або обмеження вільного вибору місця проживання. Також може бути встановлений особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів тощо.
- Під час воєнного стану людина може бути позбавлена права на майно. Примусове відчуження майна допускається в установленому законом порядку за умови подальшої компенсації.
- Воєнний стан передбачає можливість втручання у приватне життя осіб. Зокрема, контроль засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо [4].

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що у воєнний час держави мають право обмежувати деякі права людини, але ці обмеження повинні бути

обґрунтовані, пропорційні та відповідати принципам законності. Важливо, щоб обмеження прав не порушували основоположних свобод, таких як право на життя, заборона катувань, рабства та дискримінації. Міжнародне право дозволяє тимчасово обмежувати права в умовах надзвичайної ситуації, проте такі дії повинні бути виправдані нагальною необхідністю для забезпечення національної безпеки. Баланс між безпекою та правами людини є важливим, і обмеження не повинні призводити до зловживань чи порушення людської гідності.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-пн/1999. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezhennya-vtruchannya> (дата звернення: 02.11.2024)
2. Хила І. Ю. Конституційно-правові обмеження особистих прав і свобод людини: Україна та зарубіжний досвід. Ужгород, 2021. –180с. (дата звернення: 02.11.2024)
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.11.2024)
4. Які права можуть порушуватись під час війни і як їх захистити? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/700/what-rights-can-be-violated-during-war-and-how-can-they-be-protected> (дата звернення: 02.11.2024)

Анна СТОПА,
студентка 4 курсу юридичного факультету,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Науковий керівник: Наталія КАПТАНЕНКО,
д. ю. н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Стрімкий розвиток цивілізації зумовлює збільшення обсягів персональних даних, які ми використовуємо, зберігаємо та обробляємо ледь не щодня. Відтак захист особистої інформації стає суттєво важливим завданням сьогодення. Варто зауважити, що відповідно до права Європейського Союзу (ЄС), «персональними даними є інформація, що стосується ідентифікованої фізичної особи або фізичної особи, яку можна ідентифікувати» [1, с. 93]. Саме тому, на сьогодні реалізація права людини на захист персональних даних є досить актуальною.

Сучасним реаліям інституту захисту персональних даних присвячені роботи таких вітчизняних правників, як: Ю. Базанов, О. Баранов, В. Брижко, Ю. Гелич, А. Головченко, П. Діхтієвський, О. Дмитренко, С. Єсімова, Є. Захаров, О. Заярний, А. Марущак, Т. Обуховська, Р. Романов, А. Тунік, А. Чернобай та ін.

Метою роботи є дослідження європейського досвіду реалізації права на захист персональних даних на основі аналізу нормативно-правових актів та наукових джерел.

У праві ЄС право на захист персональних даних визнано як основоположне право. Стандарти ЄС у сфері захисту персональних даних ґрунтуються на положеннях Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року № 108 [2], Конвенції про захист осіб щодо обробки персональних даних від 18

травня 2018 року [3], Директиви 95/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року про захист осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних [4]. В подальшому з причин необхідності оновлення європейського законодавства у даній сфері у зв'язку зі швидким розвитком ІТ-технологій, ІТ-демократії та транскордонної передачі персональних даних Європейський Парламент та Рада Європи від 27 квітня 2016 року скасував Директиву 95/46/ЄС та затвердив Регламент (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних (GDPR) [5]. З того часу GDPR визначається основним ключовим нормативним документом, який регулює обробку особистих даних громадян ЄС та має екстериторіальну дію.

Право на захист персональних даних як фундаментальне право кожної особи гарантує, що інформація про неї буде оброблятися відповідно до вимог закону, чесно та прозоро. Основним принципом, яким керується ЄС у сфері захисту персональних даних, є принцип максимальної відкритості та прозорості, тобто кожен громадянин має право на інформацію про те, ким і з якими цілями його дані використовуються, строк збереження інформації, можливість внесення змін чи видалення своїх даних, заперечувати проти обробки даних на основі законного інтересу.

Європейські країни приділяють значну увагу захисту персональних даних з таких причин: 1) це фундаментальне право, тобто право на приватність є одним з основних прав людини; 2) розвиток ІТ-технологій та зростання кількості персональних даних потребують подальшого кваліфікованого захисту інформації, що визначає це питання актуальним та необхідним для суспільства; 3) це ключовий фактор для побудови довіри громадян до цифрових послуг та економіки країни.

Реалізація права на захист персональних даних можлива за умови чіткого дотримання вимог законодавства. Якщо у здійсненні цих прав було відмовлено, то суб'єкт персональних даних має можливість звернутися до компетентного наглядового органу або до суду, для забезпечення своїх

законних прав та інтересів. Права, передбачені законодавством у сфері захисту персональних даних, здійснюються лише особою, права якої знаходяться під загрозою або якщо є можливість виникнення такої загрози.

Відповідно до ст.32 GDPR технічними і організаційними заходами для забезпечення рівня безпеки відповідно до ризику, що виник чи може виникнути, є: (а) використання псевдонімів і шифрування персональних даних; (б) здатність забезпечувати безперервну конфіденційність, цілісність, наявність та стійкість систем та послуг опрацювання; (с) здатність вчасно відновити наявність і доступ до персональних даних у випадку технічної аварії; (д) процес для регулярного тестування, оцінювання та аналізу результативності технічних і організаційних заходів для гарантування безпеки опрацювання [5].

В Україні Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [6]. Вказаний Закон України ухвалений у 2010 році для імплементації Директиви 95/46/ЄС (відмінена), сьогодні потребує оновлення, про що свідчать низка експертних аналізів та рекомендацій міжнародних та національних експертів, зокрема, Ради Європи. Він не враховує сучасні тенденції, має відмінності в термінології та регулюючих органах, а також не містить таких жорстких вимог щодо обов'язковості заздалегідь отриманої згоди на обробку особистих даних як у GDPR.

Після отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року питання в оновленні законодавства у сфері захисту персональних даних та адаптації його до європейських стандартів постало більш гостро. На сьогодні у парламенті України зареєстровано два законопроекти з даної проблематики. Законопроект № 8153 пропонує нову редакцію Закону про захист персональних даних [7], в якому буде приведена

у відповідність до міжнародних стандартів термінологія, конкретизовані принципи узгодження та підстави обробки даних, передбачені превентивні заходи для недопущення зловживань та маніпуляцій у зазначеній сфері. Запроваджується інститут відповідальної особи з питань захисту персональних даних, визначаються її обов'язки, вимоги та процедура призначення. Встановлюється порядок передачі персональних даних за кордон та до міжнародних організацій. Значно підвищуються штрафи за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних. Крім того, законопроектом встановлюються спеціальні вимоги щодо обробки чутливих персональних даних; даних, пов'язаних із кримінальною відповідальністю; біометричних даних органами державної влади, а також даних, що обробляються з метою прямого маркетингу, передвиборчої агітації та політичної реклами.

Інший проект Закону про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації № 6177 передбачає, що відповідно до Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних, який було ратифіковано Україною 06 липня 2010 року, кожна сторона має створити контролюючий орган, який би здійснював контроль за дотриманням права на захист персональних даних, який повинен бути незалежним від інших органів влади [8].

Запропоновані законопроекти визвали жваве обговорення у громадськості, в основному багато зауважень щодо правових невизначеностей, які містять проекти, ризиків щодо цензури та утисків свободи, наявності корупційної складової, великих затрат бізнесу для впровадження нових систем безпеки тощо.

Таким чином, захист персональних даних на сьогодні є досить важливим аспектом розвитку та функціонування правової держави. Вивчаючи законодавство європейських країн та національне законодавство, варто сказати, що на сьогодні європейське законодавство у сфері захисту

персональних даних є більш досконалим. Саме тому, не слід зупинятися на модернізації законодавства України відповідно до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. К.: К.І.С., 2020. 432 с.
2. Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року № 108. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 29.11.2024).
3. Конвенція Ради Європи про захист осіб щодо обробки персональних даних від 18 травня 2018 року. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/09-10/Convention_108_EN.pdf (дата звернення: 29.11.2024).
4. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року про захист осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31995L0046> (дата звернення: 29.11.2024).
5. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних) (GDPR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 29.11.2024).
6. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. ст. 481.
7. Проект Закону про захист персональних даних № 8153 від 25.10.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707> (дата звернення: 29.11.2024).
8. Проект Закону про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації № 6177 від 18.10.2021 року.

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27996> (дата звернення: 29.11.2024).

Артем ТОНКОНОГ,
студент I курсу факультету суспільних наук
та міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Науковий керівник: Наталія КАПТАНЕНКО,
д. ю. н., доц., доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Доступ до публічної інформації є невід'ємною складовою демократичного суспільства, він забезпечує прозорість і підзвітність влади, сприяє боротьбі з корупцією та захисту прав громадян. Це право гарантує, що кожен може отримати інформацію про діяльність органів влади, їх рішення, бюджети та інші аспекти публічного управління. В умовах реформування публічного управління та цифровізації доступ до інформації стає ще більш актуальним, адже відкритість є основою довіри громадян до держави. У Європейському Союзі (ЄС) впроваджені високі стандарти забезпечення доступу до публічної інформації, що може служити прикладом для інших країн, зокрема України.

Метою дослідження є аналіз механізмів забезпечення доступу до публічної інформації в країнах ЄС для визначення кращих практик у цій сфері та оцінювання можливості їх адаптації для вдосконалення національної системи доступу до публічної інформації в Україні.

В ЄС ключовим нормативним актом є Регламент ЄС №1049/2001 [1], що визначає порядок доступу громадян Європейського Союзу, резидентів, а також юридичних осіб до документів Європейського парламенту, Ради

Європейського Союзу та Європейської комісії. Регламент визначає такі положення: кожен громадянин ЄС, резидент або юридична особа, зареєстрована в країнах-членах, має право запитувати доступ до документів європейських інституцій; органи влади зобов'язані надавати відповідь у визначені строки (як правило, до 15 робочих днів); інституції ЄС зобов'язані забезпечувати максимальну прозорість своєї діяльності, регулярно публікуючи звіти, законодавчі пропозиції, протоколи засідань тощо. Також встановлено перелік ситуацій, у яких доступ до документів може бути обмежений – захист державної безпеки, оборони чи міжнародних відносин; захист приватного життя та персональних даних; захист комерційних інтересів або інтелектуальної власності; збереження цілісності судового процесу чи аудитів.

У національних правових системах країн-членів ЄС ухвалені окремі закони, які конкретизують положення Регламенту. Так, у Польщі діє закон «Про доступ до публічної інформації» від 06.09.2001 року [2], який передбачає можливість отримання інформації громадянами як у письмовій, так і в електронній формі на інформаційні запити від органів влади протягом 14 днів. Особливістю польського законодавства є широка цифровізація процесу: діють численні портали, що надають доступ до звітів, бюджетів та інших документів. У Болгарії Закон «Про доступ до суспільної інформації» від 7 липня 2000 року [3] забезпечує громадянам доступ до інформації через портали відкритих даних, значну увагу приділено боротьбі з бюрократичними перешкодами. Важливо, що суспільною інформацією визнається будь-яка інформація, пов'язана з суспільним життям у Республіці Болгарія, що дає можливість громадянам складати власну думку щодо діяльності відповідних органів відповідно до законодавства. Таке розуміння публічної інформації ширше, ніж в українському законодавстві [4]. У Швеції діє один із перших законів про доступ до інформації, ухвалений ще у 1766 році, який закладає принцип гласності, відповідно до якого органи влади Швеції щорічно звітують перед громадянами про виконану роботу [5]. У Естонії існують портали відкритих

даних, що дозволяють громадянам отримувати інформацію про державні послуги, бюджети та тендери в режимі реального часу.

Попри високі стандарти, країни ЄС стикаються з викликами у цій сфері. Ухвалення Загального регламенту про захист даних (GDPR) [6] створило обмеження для публікації інформації, яка може ідентифікувати особу, а через недотримання строків надання відповіді на запити, виникають бюрократичні затримки. Також, у деяких країнах доступ до інформації передбачає оплату, що ускладнює отримання інформації малозабезпеченими громадянами.

Країни ЄС активно використовують цифрові технології для покращення доступу до інформації, наприклад, електронні платформи: портали відкритих даних, такі як data.europa.eu; надають доступ до статистичних даних, фінансових звітів та іншої публічної інформації; електронний документообіг спрощує комунікацію між громадянами та органами влади, а мобільні додатки дозволяють зручно отримувати доступ до публічної інформації.

Законодавство України у сфері доступу до публічної інформації значною мірою гармонізоване з європейськими стандартами. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [7] визначає механізми отримання інформації, схожі на ті, які діють у країнах ЄС. Проте Україна стикається з проблемами імплементації норм міжнародного права: недостатнє інформування громадян про їхні права, застосування не завжди вдалих електронних платформ для подання запитів та бюрократичні бар'єри в наданні інформації. Вивчення міжнародного досвіду, зокрема практик країн ЄС, є важливим для України. Це дозволяє адаптувати найкращі рішення до національних умов, вдосконалити законодавчу базу та розвинути інструменти прозорості. Крім того, актуалізація вказаного питання є важливою як для зміцнення демократичних засад суспільства, так і для забезпечення належного рівня комунікації між громадянами та владою, що є передумовою стабільного розвитку держави [8].

Таким чином, практика доступу до публічної інформації в країнах ЄС є прикладом для наслідування завдяки високим стандартам прозорості,

підзвітності та захисту прав громадян. Використання цифрових технологій забезпечує легкість отримання інформації, а правова база забезпечує чіткий механізм доступу. Вираховування європейського досвіду в зазначеній сфері сприятиме підвищенню довіри громадян до влади та формуванню громадянського суспільства в процесі становлення публічного управління.

Список використаних джерел

1. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 182/2011 від 16 лютого 2011 року про встановлення правил і загальних принципів стосовно механізмів контролю державами-членами здійснення Комісією виконавчих повноважень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-11#Text (дата звернення: 27.11.2024).
2. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej. ((Dz.U. z 2001 r., Nr 112, poz. 1198). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20011121198> (дата звернення: 29.11.2024).
3. Юрченко М. М., Костова Н. І. Міжнародні стандарти ЄС щодо доступу до публічної інформації: порівняльний аналіз з Україною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С.320-322. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/77.pdf
4. Прозорість та відкритий уряд. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи. Рада Європи. 2019. 88 с. URL: <https://rm.coe.int/booklet-a6-transparency-coll-public-ethic-ukr/168094eb8b>
5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 29.11.2024).

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314.
7. Костова Н. І. Доступ до публічної інформації в українському законодавстві та за законодавством країн ЄС. *Часопис цивілістики*. Випуск 24. С.62-65.
URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a1d959f4-7a95-45b3-981c-76e2ccfbc850/content>

**Каріна РОМЕНЕНКО,
Софія РИХЛІЦЬКА**

здобувачі першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти,
Державний податковий університет
Науковий керівник: Ярослав ФОКІН,
кандидат юридичних наук,
Державний податковий університет

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації верховенство права стає ключовим принципом для забезпечення стабільності, справедливості та безпеки. Воно є основою для гармонізації правових систем, захисту прав людини, боротьби з глобальними викликами, такими як корупція чи тероризм, сприяє розвитку демократії.

Метою даної роботи є дослідження значення верховенства права в умовах глобалізації, визначення його ролі у забезпеченні прав людини, міжнародної стабільності та ефективності правових систем.

Верховенство права є універсальним принципом, що забезпечує права людини. У доповіді «За більшої свободи: до розвитку, безпеки та прав людини для всіх» (A/59/2005) Генеральний секретар ООН наголосив, що важливо не лише позбавляти людей потреби і страху, але й гарантувати їм право на гідне ставлення та повагу (пункт 27). Виконання цього завдання можливе лише через повне забезпечення прав людини, адже їх захист ґрунтується саме на верховенстві права [1, с. 36].

Наукова спільнота впевнена, що правова демократична держава – це та, де реалізовано принцип верховенства права [2, с. 163–164]. Проте зміст цієї категорії залишається недостатньо визначеним, що пояснюється дискусійним характером і відсутністю чітких відповідей на ключові питання, які могли б розкрити її сутність.

Верховенство права є універсальним принципом, необхідність якого визнана всіма державами-членами ООН. Це одна з ключових цінностей, яка поділяється Європейським Союзом і його членами. Все більше країн закріплюють принцип верховенства права у своїх національних конституціях [3, с. 182].

В Україні принцип верховенства права закріплено у Конституції. Зокрема, ст. 1 проголошує Україну правовою державою. Багато дослідників підкреслюють, що правова держава є єдиним ефективним інструментом для створення справедливого суспільства, яке ґрунтується на принципах верховенства права [4, с. 10]. Однак, сучасне суспільство стикається з проблемою, коли проголошення правової держави де-юре не підкріплюється її реалізацією де-факто. Така невідповідність може призвести до руйнування самої держави.

Важливим буде окреслити необхідність вивчення принципу верховенства права через призму міжнародної правотворчості. По-перше, це дозволяє розглядати цей принцип як динамічну основу, юридична конструкція якої змінюється відповідно до ціннісно-нормативних потреб глобального суспільства. Таким чином, міжнародна правотворчість виступає як інструмент взаємодії різних рівнів глобальної правової системи для вдосконалення національних концепцій верховенства права. По-друге, аналіз цього принципу з такого ракурсу відповідає тенденціям правової глобалізації та універсалізації. Акти міжнародної правотворчості, які розкривають різні аспекти верховенства права, становлять матеріальну основу для впровадження важливих правових стандартів у національне законодавство.

Україна активно адаптує своє законодавство до стандартів Європейського Союзу, що є ключовим етапом на шляху до повноправного членства. Ось деякі важливі зміни:

– зміни до Конституції України: У лютому 2019 року до Конституції були внесені поправки, які закріпили стратегічний курс України на вступ до ЄС та НАТО. Це підкреслює незворотність європейського вибору країни.

– Закон України «Про адміністративну процедуру»: Прийнятий 15 грудня 2023 року, цей закон встановлює новий порядок взаємодії держави та органів місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом. Він наближає українське законодавство до стандартів ЄС і Організації економічного співробітництва та розвитку [5].

– зміни до законодавства у сфері освіти: У 2017 році прийнято Закон «Про освіту», який передбачає поступову заміну мов навчання на державну мову з 5-го класу. Це відповідає вимогам ЄС щодо захисту прав національних меншин.

– зміни до законодавства у сфері прав людини: У грудні 2022 року парламент ухвалив законопроект, який надає права національним меншинам використовувати мови ЄС у навчальному процесі, забезпечуючи баланс між захистом державної мови та правами меншин.

– реформа судочинства: У серпні 2023 року підписано закон про відбір суддів Конституційного Суду з участю міжнародних експертів, що відповідає вимогам ЄС щодо незалежності судової влади [6].

У контексті активних процесів правової глобалізації спостерігається поступове відходження від розуміння міжнародної правотворчості лише як діяльності держав щодо розробки традиційних (жорстких) джерел міжнародного права. Розширення цієї категорії відбувається завдяки залученню інших учасників міжнародного права, зокрема ООН, ЄС та ЄСПЛ.

Дослідження тенденцій розвитку права в його наднаціональному контексті вказує на швидку глобалізацію окремих аспектів суспільного життя. Не є винятком і процес інтернаціоналізації принципу верховенства права.

Таким чином, національні правові системи повинні бути здатні гармонійно поєднувати свої власні правові традиції в реалізації цього принципу з новими моделями правового регулювання, що формуються в межах глобальної правової системи.

Без сумніву, ідея верховенства права спочатку була розроблена з акцентом на її застосування в межах внутрішньодержавних правових систем. Однак, з огляду на сучасні тенденції правової глобалізації, є доцільним переглянути існуючі в науковій літературі погляди щодо «монопольного» статусу національних доктрин верховенства права. Таке коригування має відбуватися з урахуванням ефективних практик міжнародного правотворчого процесу.

Висновки. На сьогодні верховенство права є глобальною метою міжнародної спільноти, досягнення якої можливе лише через міжнародну інтеграцію, зумовлену глобалізацією та технологічним прогресом, що сприяють зростанню взаємодії між державами на міжнародному та регіональному рівнях. Верховенство права забезпечує стійке економічне зростання, сприяє розвитку підзвітності урядів усіх країн світу та підтримує повагу до основоположних прав людини. Це є основним принципом у правовій системі, який організовує та структурує інші принципи. Будь-яка відмова від підпорядкування праву в сфері державної влади свідчить про нехтування інтересами суспільства, прагнення влади бути над суспільством, ставити громадянина в позицію об'єкта її діяльності, а не рівноправного суб'єкта у відносинах з державою.

Україна повинна розробити національну методологію для розрахунку індексу верховенства права, а також створити ефективні механізми для покращення цього індексу, зокрема, тих аспектів, які мають найгірші показники. Потрібно здійснювати моніторинг усіх відповідних систем, виявляти їх недоліки та регулярно проводити заходи для їх усунення. Важливо, щоб над забезпеченням верховенства права працювали не лише

державні органи, але й кожен громадянин України, оскільки покращення рейтингу нашої країни принесе користь кожному з нас.

Список використаних джерел

1. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства // Вісник Національної академії наук України. 2010. № 3. С. 36. (дата звернення: 01.12.2024).

2. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: монографія: у 2 кн. Кн. 1: Верховенство права, як принцип правової системи: проблеми теорії / відп. ред. Н. М. Оніщенко; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Юрид. думка, 2008. 344 с. (дата звернення: 01.12.2024).

3. Головатий С. П. «Верховенство закону» versus «Верховенство права»: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм? // Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2 (33). С. 96–113. (дата звернення: 01.12.2024).

4. Головатий С. П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти // Українське право. 2006. № 1. С. 85–90. (дата звернення: 01.12.2024).

5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України: Закон України від 27.07.2023 № 3277-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3277-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

Віталіна ЧЕРНЕЦЬ,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
Науковий керівник: Наталія БИНЮК,
к. ю. н., доцент кафедри міжнародного
права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕТА СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ЮСТИЦІЇ, СВОБОДИ ТА БЕЗПЕКИ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Верховенство права та повага до прав людини є фундаментальними принципами сучасного демократичного суспільства. Ці цінності лежать в основі співробітництва між Європейським Союзом (ЄС) та Україною, закріпленого в Угоді про асоціацію, яка стала ключовим документом для реформ у сфері юстиції, свободи та безпеки. Забезпечення цих принципів є не лише юридичним зобов'язанням, але й важливим інструментом для інтеграції України в європейський правовий, економічний та соціальний простір[1].

Верховенство права – це принцип, згідно з яким усі особи, організації та державні установи підкоряються закону, що забезпечує рівність, передбачуваність та справедливість у правовідносинах. Основними аспектами верховенства права є прозоре та ефективне функціонування правової системи, незалежність судової влади, забезпечення правового захисту від порушень з боку держави та дотримання міжнародних стандартів прав людини[1].

Для зміцнення верховенства права Україна зобов'язалася забезпечувати прозорість в доборі суддів та їхнє звільнення від політичного впливу, запровадила електронне судочинство, що сприяє доступності до правосуддя.

Одним із головних викликів для верховенства права є корупція. Згідно з Угодою, Україна запровадила антикорупційні органи: НАБУ, САП, ВАКС. Збільшилась прозорість у державному управлінні (Е-декларування майна держслужбовців), а також прогресує міжнародне співробітництво у сфері

партнерства з OLAF (Європейським управлінням боротьби з шахрайством) [2].

Повага до прав людини полягає у забезпеченні кожному індивіду певних базових свобод і можливостей, незалежно від раси, статі, релігії чи інших ознак. Вона включає захист громадянських і політичних прав (свобода слова, право на справедливий суд), а також забезпечення економічних, соціальних і культурних прав (право на освіту, працю, медичну допомогу) [2].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана у 2014 році, сприяє забезпеченню прозорості в діяльності журналістів і боротьбі з пропагандою, вільному поширенню даних через цифрові платформи. Також передбачає покращення умов праці відповідно до стандартів Міжнародної організації праці (МОП) та реформування системи охорони здоров'я та соціального захисту [3].

Стаття 1 Угоди зазначає, що однією з головних цілей є «забезпечення поваги до демократичних принципів, верховенства права, прав людини та основоположних свобод». Угода передбачає поступове приведення українського законодавства у відповідність до норм ЄС. Зокрема впровадження стандартів у кримінальному, цивільному та адміністративному праві, а також захист прав власності, підприємницької діяльності та інтелектуальної власності. Україна зобов'язалася захищати права меншин та забезпечувати їхнє представництво та боротися з дискримінацією за будь-якими ознаками, у тому числі гендерною та етнічною. Україна співпрацює з ЄС у напрямках протидії торгівлі людьми, наркоторгівлі та кіберзлочинності [3].

Сфера юстиції, свободи та безпеки передбачає реформування судової системи, забезпечення незалежності судів і боротьбу з корупцією, захист прав людини відповідно до європейських стандартів та співпрацю у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та нелегальною міграцією [1].

Таким чином, забезпечення верховенства права та поваги до прав людини є однією з ключових цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Виконання цих зобов'язань сприяє розвитку правової держави, зміцненню демократії та інтеграції України у європейський простір. Попри існуючі виклики, реформи у сфері юстиції, свободи та безпеки створюють основу для стабільного розвитку суспільства та гарантування прав і свобод кожного громадянина.

Список використаних джерел

- 1) Шаповал В.М. Конституційно-правові основи забезпечення прав людини. Київ: Центр політико-правових реформ, 2021. 116 с.
- 2) Руднева О.М. Міжнародні стандарти прав людини та принцип верховенства права: до проблеми співвідношення правових явищ. Юридична Україна. 2012. № 4. С. 15–19.
- 3) Головатий С.П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип. Київ, 2008. 44 с.

Науково-практичне видання

Матеріали подаються в авторській редакції.

**Права людини в сучасних умовах:
гуманістичний та безпековий вимір**

*Матеріали круглого столу
з нагоди
Дня прав людини*

6 грудня 2024 р.